TARİH Konuşuyor

CİLT: 8
SAYI: 89
ARALIK 1968
125 KURUŞ

515 YIL SONRA

Putlaştırılmasına çalışılan bir
"KİŞİ" nin gerçek çehresi

- **MİLLÎ MÜCADELE VE İSMET PAŞA**
- **CUMHURİYET VE İSMET PAŞA**
- **DEMOKRASİ VE İSMET PAŞA**

Ve bu tarih devirleri içinde tarafsız muhasebenin gerçek ibret tablosu :

Kim bu İsmet Paşa ?

Hepsi bu kitabın içinde

208 SAHİFE 10 LİRA

Müracaat adresi : Feridun Kandemir, P. K. 4 Erenköy - İstanbul

tasarruflarınızı
değerlendirmek için
size
yol gösterecek ışık

HER

YERDE

HER

ZAMAN

T.C.ZİRAAT BANKASI

olacaktır

(Basım: 10183)

TARİH Konuşuyor

AYLIK TARİH Mecmuası

CİLT : 8 SAYI : 59 ARALIK 1968 FİATI : 125 KRŞ.

Sahibi, Yazışleri Müdürü
MUSTAFA UNAN

İdare yeri :
Nuruosmaniye Cad. No. 78-A Tarih Yayınları
Telefon : 22 78 10

Muhabere ve para gönderme adresi
Posta Kutusu 67
İSTANBUL

ABONE ŞARTLARI
Yıllık 12 lira. Dış Ülkelere iki mislidir.

Bu sayı, İstanbul'da Halk Basımevinde dizilip basılmıştır.

Klişeler Akın Klişe Atelyesinde yapılmış, kapak Karadeniz Matbaasında basılmıştır.

Aboneler için her yıl maliyetine, pantazot cild kapakları verilmektedir.

Zamana hükmedebilenler!..

EBÜZZİYA Zade Tevfik, üstadı ve hocası Namık Kemal için "Hayatında başkaca şahsiyetlerde bulunmıyan fevkalâdelikler vardı." der ve misâller verir : "Aynı ayda doğdu, aynı ayda öldü, aynı ay içinde dört defa tevkif edildi, üç sürgünü de aynı aya rastlar, HÜRRİYET'i de, İBRET'i de aynı ayda çıkardı. O, bütün ömrü imtidadınca bir intibak şâhlanışı idi..." Ve, hayatının BAŞLANGICI ile SON'u için "tarih intibakı" yaparak bu hükmünü kuvvetlendirir :

"— Namık Kemal 21 kânunuevvel 1840 da doğdu, 16 kânunuevvelde evlendi, 18 kânunuevvelde oğlu Ali Ekrem dünyaya geldi, 2 kânunuevvel 1888 de de öldü."

Namık Kemal'in ölümünün SEKSENİNCİ yıl dönümü içindeyiz bu ay... O, hâlâ şuurlarda esen fırtınalı hayatı, sadece KIRK SEKİZ yıl içine nasıl sığdırabilmişti ? Evet, sadece kırk sekiz yıl ki, bunun altı yılı dış gurbetlerde geçti, on bir yılı da çeşitli ceza evlerinde...

Annesini iki yaşında iken kaybetmişti. Babası Müneccimbaşı Mustafa Asım Bey, öksüz evlâdını, dedesi Abdüllâtif Suphi Paşanın himayesine verdi : Ayetullah Beyin ve Hamdullah Suphi Tanrıöverin babası olan bu mubarek, muhterem, âlim, fâzıl zatın mevcudiyeti Namık Kemal için, belki hayatının TEK SAADETİ olmuştu : Dedesinin ölümü üzerine hicranını anlatan yazısı, en lirik ve gönül dolu içleniş-lerinden birisidir. Bu elemli satırlar, güzel bir çerçeve içinde rahmetli Hamdullah Suphi'nin yazı odasında, babacığının resminin altını tezyin ederdi. Şimdi ne oldu, bilmiyorum...

Namık Kemal öldüğü gün, Sultan Hamid'in hışmından korkanlar, bu vakitsiz çöküşü sansürden geçen devrin gazetelerine verilmiş şu İKİ satırcık ilânla öğrendiler :

"— Cenab-ı Hak, ömr-ü iclâl-i Padişâhiyi rûz-u efrûz buyursun. Sakız mutasarrıfı edib-i şehir Kemal Beyin müptelâ olduğu zat-ürree'den rehâyâp olamıyarak irtihal-i dâr-ü beka eylediği vârid olan telgraftan maatteessüf anlaşılmıştır. Rahmet-ullâhi aleyh."

Bu ülkenin garib, hatta hazin kaderi vardır : Mazlumun ölümünden bahsedilirken, zâlimin ömrüne dua edilir!..

★ ★ ★

Namık Kemal öldüğü zaman, Abdülhak Hâmid Avrupada "kovulmuş adam" idi. Üstadının arkasından şöyle seslendi :

Zevâlinde KEMÂL izhar eder hurşid-i hürriyet
Menâzilgâh-ı NAMIK'dan geç istişhâd lâzımsa
Yine ey Hâmid, ol allâme-i Şarkiyye kâfidir
Şu bâb-ül feyzi Garbîde sana Üstad lâzımsa...

Ne yazık ki, bize lâzım olan ne Şark, ne Garp'mış... Bize lâzım olan "ârâfda kalmak" mış... SALINCAK lâzımmış bize : Saat Rakkası gibi ortada, boş ve avâre sallanabilmek için!.. — K u t a y .

DİNLER, KİNLER
VE TARİHLER :

Fethin 515 inci Yılında, Hıristiyanlığın Fatih'le Hesaplaşması!

Yazan : Cemal KUTAY

Yukarıdaki klişede, tanınmış Fransız ressamı Benjamin Constant'ın bugün Tuluz müzesinde bulunan Entrée du Sultan Mehmet II. à Constantinople = İkinci Sultan Mehmed'in İstanbula girişi tablosunun, Türk ressamı Ali Sami Bey tarafından yapılmış kopyasını görüyoruz : Tabloya lûtfen dikkat ediniz : Atların ayakları altında çiğnenen insanlar ve bir yığın harâbe...

Bir de, RUM tarihçisi Kritovulos'u dinleyiniz ki, FETHİ adım adım takib etmiştir; yazdıklarının hakikat olduğu yolunda inandırıcı belgeler vermiştir. O, tamamen aksini söylüyor... Fakat, Ayasofyanın SALİB'e iadesini kalblerinde ve kafalarında benimsiyenlere gerçekler değil, hasretlerinin isbatları lâzım...

1916 da, İngiliz Orduları, Hıristiyanlığın mukaddes toprakları Kudüs'e girerken, kumandan Allenby, artık adı gerçekten "BÜYÜK BRİTANYA" olan İngiliz İmparatorluğu Başvekili Harold Loyt Corc'un şu beyannamesini neşrediyordu :

"— Sekiz yüz seneyi aşkın zamandanberi muhtelif safhalarda devam eden HAÇLI SEFERLERİ son bulmuştur. Hıristiyanlığın mukaddes yerleri HİLÂLİN TASALLUTUNDAN kurtarılmıştır. Bu, cihânşümûl neticedir ve üzerinde yeni devir, SALİBİN DEVRİ başlamaktadır."

Beyt-ül-Lahm ve Mescid-i Aksa üzerine İngiliz bayrağı çekilirken, Cami-i Ömer üzerindeki Türk Sancağı da indiriliyordu. Nasıl bir düşünce ile bilinmez, Alman Mareşali Falkenhaym'ın emriyle cami emâreti ordu menzil müfettişliği hâline konulmuş ve üzerine Osmanlı Bayrağı çekilmişti. Halkın dinî duygularını öne alan bir görüşün tezahürü olması düşünülen hareket, ne yazık ki, artık Filistin cephesinde tutunmaklığımızın imkânsız hâle geldiği günlere rastlamıştır. O anda, İslâm Dünyasının en büyük kısmını SÖMÜRGE olarak elinde tutan ve maddî menfaatını, her türlü insanî, beşerî, ahdî, an'anevî duyguların üzerinde tutmanın felsefesi ile yuğurulu İngiliz siyaseti, Filistin zaferi ile öylesine sarhoş ve ülkesini asırlarca kana boyamış Hıristiyanlık mezhep kavgalarının cezbesine öylesine tutulmuş idi ki, bu siyaseti bile unuttu, sömürdü-

ğü yüz milyonlarca Müslümanın ne düşüneceğini hesaplamadı ve korkunç, kindâr, tâviz vermez, kaskatı Hıristiyanlık Taassubunun feverânı ile duygularını ortaya attı: İslâm ve onu kudretiyle tem sil eden Osmanlı Türklüğü, MUKADDES YERLERDEN kovulmuştu.. Bu neticeyi kendi adına tescil ettirmek istiyen Anglo - Saksonluk için, ne Hindistanın sömürülmesi, ne Arap Petrolleri, ne ham madde olarak bire aldığını, mamûl madde olarak yüze satmak ihtikârı, hayır, hiç birisi o anda bahis mevzuu değildi: Yüzlerce yıl, hınç hâlini almış kin, bir anda, ihtiyat ve riyâ tapasını patlatmış, kanlı ve zâlim irini ile ortaya dökülmüştü. Balkan Harbinde, milyonlarca, evet, yanlış anlamayınız, milyonlarca masum Türk'ü vahşi zevkle doğrıyan, yakan, öldüren, kasıp kavuran, mâmureleri harabe haline sokan SLAV BARBARLIĞI'nı alkışlıyanlar da aynı insanlar, aynı kalemler, aynı kafalar değil miydi? Bu onlar için, bir bakıma, asla sahip olamıyacakları uluvvücenâp, asalet, ırkî müsamaha, faziler ve merhamete karşı yönelmiş isyan ve aşağılık duygusunun hıncı idi: Çünkü Osmanlı Türkleri, eğer isteselerdi, Balkanlarda BİR TEK SLAV bırakmazlardı.. Eğer isteselerdi, Ana - Vatanlarıyla bağlarını kurarlar, ırklarının kaynağına ererler, Atillâların ve Cengizlerin baş ladıkları işi tamamlarlardı. Karşıdakiler, ellerine geçen fırsatı, Tarih'in ORTA - ÇAĞ dediği devrin şartları içinde gerçekleştirmek istediler, Türkleri ve Türklüğü imhaya yöneldiler, öyleceki Allenby'nin beyannamesinde sahte ve riyâ ile örtülü İngiliz politikasının içyüzü sırıtırken, İslâm âlemine yatırdığı bir Şilin'e, bir Sterlin almanın geleneğini namusunun üstünde tutan İngiliz Kapitalizminin sözü bile yürüyemiyordu. Tarihî kin, her şeye galip gelmişti.

İKİNCİ TECRÜBE

Bu değişmez garaz, İKİNCİ TECRÜBESİni, Allenby'nin beyannamesinin üzerinden üç yıl geçince yaptı: 15 mayıs 1919 da Yunanlıları, Hıristiyan kininin Ortodokslaşmış pervâsızlığını temsil eden en sert kilisesinin eline bıraktı: Yunan'a Anadolu Macerasını kanlı kader olarak veren, ne kanı Hohenzollern Almanlığını taşıyan Kral sülâlesi, ne de fesatçı Girit şakisi Venizelos, hatta ne de İngiliz siyasetidir: Bu macerayı Megalo-İdea'nın asıl mimarı olan ORTODOKS KİLİSESİ hazırladı: Etniki - Eterya, nasıl hain patrik Grigoryos'un eseri ise, **Bizans'ın ihyâsı ve Aya - Sofia'nın Salib'e iadesi de,** Patrik Meletios'un istikameti değişmez didinmesinin sonu idi. Birincisi daha ümitli geçmişti. Fakat ikincisi İzmir sularında bir daha gömüldükten sonra, hayâl, ebediyen terk edilmedi, sadece **en elverişli şartlara tehir** edildi. Siz, tarihin, coğrafyanın, irsiyyetlerin, nesilden nesile geçmesi beşerî icaplar olan atavik hakikatlerin tesir ve ölçüsünü, devletlerin siyasetleri ile karıştırmayınız. İkisinin arasında derin uçurumlar vardır. Felâket, devletlerin siyasetlerinin halklarına, tarihî zaruretleri unutturmuş olmasıdır. Büyük hayâl kırıklıkları, telâfisi güç ve hatta imkânsız boşluklar böylece meydana geliyor ve bunun cezasını gaflet içindeki nesiller ödüyor.

Türk Millî Mücadelesinin fiilde ve savaş meydanında susmıya mahkûm ettiği 1919 - 1922 **Ayasofyasının Salib'e iadesi teşebbüsü** hüsrana uğradı ise, bu sonuç, davayı ebedî olarak halletti mi? Bu sonuç, haksız ve zalim, tarihî mesnedden mahrum fanatik ve hailevî hayalin kökünü kazıdı mı?

Bu sualin cevabını, dokuz senedir Amerikaya yerleşmiş bir Türk doktorundan aldığım mektup ve bana gönderdiği bir takım **"renkli nefis baskılar içinde Bizans"** broşürlerinin Hıristiyan dünyasının yeni yetişenleri nelere sürüklemek istediğinin yeni isbatı olarak ibretinize sunarak vermiye çalışacağım.

DÜNYANIN HER YERİNDE BİZANS ENSTİTÜLERİ

Şöyle yazıyor Dr. İbrahim Sungur :

"— Dokuz senedir Amerikadayım. Buraya yerleştim. Memnunum. Bu şahsî tatmin olmayı, Amerika ve Amerikalıları vatanım için aydınlatma, Türklüğümüzü ve Türk vatanını kendilerine tanıtma yolundaki didinmelerim tamamlıyor. Zannediyorum ki Amerikada yer-

leşmiş ve sayıları bizim resmî istatistiklerimizin rakamlarından çok yukarıda olan Türkler, bu çabayı esirgemeseler, Amerikada yerimiz bugünkünden başka olur. Ben, Amerikayı ve Amerikalıları yerinde görmüş, tanımış, onların iyi - kötü taraflarına yıllardır şâhid olmuş insanlardan birisi olarak vatanımızda Amerikalılar aleyhine yapılan tezahüratın manasını kavrıyamıyorum ve anlıyamıyorum. Sizler, Amerikalılara asıl kin güdenlerin kimler olduğunu burada olub da görseniz ve bilseniz bu yapılanların sadece lüzumsuz değil yersiz ve sebepsiz olduğunu kabul edersiniz. Hatıra, bunların, vasıtalı veya doğrudan doğruya Komünist telkin ve tahriki olması geliyor. Gençlerimiz aldanmış olabilirler. Dikkatli olmalarını tavsiye ederim. Çünkü emin olunuz, millî varlığımız ve bütünlüğümüz aleyhine çevrilmiş bütün gizli açık kasıdların arkasında, Amerikanın bizi yalnız bırakmamış olmasından kopan bir kin ve gayız var. Peki.. Amerika bizi tamamen terketse ve biz, Nato'dan ayrılsak ne olacak? Ne kazanacağız? Bu sualin cevabını bulmak zor, fakat neler kaybedeceğimizin cevabını vermek kolaydır. Bu hakikatler, gaflet içinde olanlara neden ve niçin anlatılmıyor ?

Mevzuuma dönüyorum: Burada bir çok şehirlerde BİZANS ENSTİTÜLERİ varmış... MIŞ diyorum, çünkü bu hakikatı benim de yaşadığım Menfis'deki Ortodoks Kilisesinin yakınında ve, Rum zenginlerinden meşhur Bazil Zharof'un bağışları ile Rumlar adına inşa edilmiş site'de kurulduğuna dair davetiyeyi aldığım zaman öğrendim. Hadise ile ilgilendim. Anladım ki bu fondasyon, Amerika ve Kanadanın bir çok yerlerinde, ister çok az sayıda olsun, Rumlar nerede ise bu Bizans Enstitülerini kuruyorlar ve hiç çekinmeden KONSTANTİNOPL'un propagandasını yapıyorlar, yanlış ve hatta yalan malûmatla, garezkâr ve kindar masum insanları avlıyorlar, üstelik buna da İLMİ bir mahiyet veriyorlar. Ben bunu ilk temaslarımda hissettim ve fakat meselenin nihayetine kadar varabilmek için sabır gösterdim, hatta kendimi bu bilgilerden mahrum ve onları öğrendiğim zaman hakikati kabul etmenin kararı içinde olduğum kanaatını verdim. Bu sebeple, BİZANS ENSTİTÜSÜ adı altındaki kuruluşun hakikî gayesinin ne olduğunu kavradım. Bunu elimden geldiği kadar açıklamaya çalışacağım."

515 SENE SONRA ve HALÂ HADİSELERİ TESADÜFE BAĞLAMAK...

"— Sizlere kat'i kanaat halinde ileteceğim gerçek şudur: Bugün, Yunan Megalo - İdeası nasıl zerrece değişmemiş ise, bundan başka ve bizim için ilmin perdesine bürünmüş olmasından dolayı farketmediğimiz BİZANS HÜLYASI var... Bunu bilelim ve bugün için elimizden hiç bir şey gelmese de bilmemiz kâfi...

Bu hareketin asıl hedefi şudur: İstanbul'un Türkler tarafından fethi, bir tesadüftür.. Sadece bir tesadüf.. Bir tarafı Hıristiyan mezhepleri arasındaki ihtilâflara, öte tarafı son Bizans İmparatoru Konstantin Dragazes'in yanındakilerinin ihanetine dayalı menhus bir tesadüf.. Fikir, o kadar yayılmış ki, meşhur tarihçi muharrir Stefan Zweig'in bana bir eserini gösterdiler: Bu kitapda, tarihin akışını değiştiren başlıca hadiseler mevzu olarak alınmış. Bilmiyorum, bu eser Türkçeye çevrilmiş midir? Eğer bugünkü Türk nesli bu meşhur kalem sahibinin İstanbulun tarafımızdan nasıl fethedildiğini okumamışsa büyük bir boşluktur. Rica ederim, tetkik ediniz.. Eğer Türkçeye çevrilmemişse ben bu vazifeyi İngilizce tercümesinden yapmak isterim. (1).

Stefan Zweig'e göre İstanbula Türkler, ya kasden, ya tesadüfle açık bırakılmış bir kapıdan girmişlerdir!. İnsanın tebessümü bile unutacağı geliyor: Sen, cihanın asla görmediği azamette toplar döktüreceksin, bunları mandaların çekişine, insan gücünü katarak Edirneden getireceksin, o güne kadar hiç bir kumandanın düşünemediği ihata plânını başarı ile tatbik edeceksin, ve yine dünyada İLK ve SON olarak gemi-

(1) Dr. İbrahim Sungur'un bahsettiği eserin Almanca aslından Burhan Arpat tarafından "Yıldızların Parladığı An" adı altında dilimize çevrildiğini öğrendim.

Şayiaları ve iftiraları tekzip eden en değerli gerçek, FATİHİN TÜRBESİNİN TEVAZUUdur. Bir devri kapayıp, ötekini açan cihângîr, en hakiki türbenin TARİH olduğunu pekâlâ biliyordu. Adını verdiği küllîyye'nin bir köşesinde ebedî uykusunun içindedir.

Bizans'da Ayasofya, sadece bir m a b e d idi : Fatih, İstanbul'u dünya durdukça Türkleştiren tesislerinin ilim ve toplum adına nasıl tescil edilebileceğini anlatabilmek için sadece m a b e d 'lerle yetinmedi : Bugünkü anlamı ile dünyanın en yüce ÜNİVERSİTESİ'ni kurdu. SEMÂNİYYE İLİM KÜLLİYYESİ, kapanan Orta - Çağ yerine Rönesansın Doğu'dan Batıya yönelmiş bilim güneşi iken, ne Kolej dö Frans, ne Sorbon ortadaydı... Bizimkisi, hepsinden kıdemlidir.

Kritovulos diyor ki : "— Yüce Hakan Ayasofyayı gördüğü zaman atının dizginlerini kastı ve ona uzaktan baktı. O, bütün hayatında güzel sanat eserlerine aynı hayranlıkla bakmış ve lâyık olduğu değeri vermişti."

Şunu sormak gerekir : Bizim kaybettiğimiz yerlerde nice nice mâbedlerimiz, sanat eserlerimiz vardı. Bizi Avrupa topraklarından, barbarlığımız (!) için kovanlar, bu eşsiz sanat eserlerini ne yaptılar ?

leri KARADAN yürüteceksin, bütün bu harikülâdelikleri yirmi iki yaşının içinde yapacaksın. Sonra da FETHİN ŞEREFİni, bir kapının açık kalmasına bağlıyacaklar!..

Fakat Stefan Zweig'i ittiham etmek için kendimde hak da göremiyorum. Hiç bir kalem sahibinin ömrü, bu kadar derin ve büyük bir tarih devresini hakikî cephesiyle idrâk ve tetkike yeter mi? Milletlere ve o milletlerin devletlerine, bilhassa ilim ve araştırma müesseselerine düşen vazife, hakikatleri ortaya çıkaracak vesika ve malûmatı derleyip toplıyarak ilgililerin önüne koymak değil midir? Biz bunu yapıyor muyuz? Ben Amerikayı, bütün dünya milletlerinin kendi çıkarları için istedikleri gibi kullandıkları çiftlik telekki ediyorum. Böylesine bir emeğin dışında kalmış tek millet, evet, diyebilirimki TEK MİLLET biziz. Bakınız, Fethin beşyüz onbeşinci yılında, şu ikinci, hatta üçüncü sınıf Amerikan şehrindeki Bizans Enstitüsü, kalkıyor, bütün Rumluğun, Yunanlılığın ve hatta Ortodoksluğun hayâli olan Bi-

ZANSIN SALİBE İADESİnin tarihi bir zaruret olmasının müdafaasını yapıyor.. Ve, buradaki Rumlar ve Yunanlılar, Amerikalılara çok kızıyorlar: İstanbul'a KONSTANTİNOPL denilmiyor diye.. Çünkü, bilerek ve duymuş olarak söylüyorum, bugün, meselâ İsveç ve Norveç'in -ki, Amerikadan coğrafî mevki olarak bize daha çok yakındır.. -bir çok yerlerinde İstanbula hâlâ KONSTANTİNOPL derler.. Bunda ısrar da ederler. Çünkü elâlem boş durmuyor, kapanmış tarih devirlerinin arkasından dahi koşarak, gelecek için renkli ve azametli hayâller inşa ediyor. Çok rica ederim efendim: Bizim Dışişleri Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı bu olub bitenlerin farkında değiller midir? Hakikatı ortaya koymak yolunda hiç bir şey yapmayı düşünmüyorlar mı?".

BİR BAŞKA İSBAT

Mektup daha çok uzundur ve daha nelerden bahsetmiyor, nelerden..

Kapağımızdaki kilişeye lutfen dikkat ediniz: Orada gördüğünüz at üstündeki kişi, güya Fatih Sultan Mehmed'dir. Haşâ ve o büyük cihangîrin muhteşem hatırasından hicâp duyarak sormak gerekiyor: Hangi Osmanlı Hakanının kafasında böylesine acâip bir külâh vardır? Kılık - kıyafet felâketini, Britiş Müzeum'a lâyık görülmüş TABLO'nun altındaki lejand tamamlıyor. Beraber okuyalım: **Apres la prise de Constantinople, Mahomet II. se rend a cheval a Sainte - Sophie.** Yâni, tablo hangi hadiseyi tesbit ettiğini bu lejand içinde şöyle söylüyor: **İstanbulun düşmesinden sonra İkinci Mehmet, atının üzerinde Ayasofyaya girerken..**"

Yalan.., Hem de haksız, insafsız bir yalan.. Bakınız, Rum tarihçi Kritovulos bu sahneyi nasıl anlatır :

"— Padişah Hazretleri Ayasofya önünde atının gemini kıstı ve mâbede hayranlıkla baktı. Bilâhare atından inerek içeri girdi. Arkasındakiler dahi sessiz ve sükûn içinde idiler. Mâbedlerin hiç bir zarar görmemesini, şehre SUBAŞI (belediye reisi) nâsbettiği Süleyman Beye ekîden tenbîh ve ferman buyurdu. İlm-ü irfanıyla müştehir Yenadyos'u Rumlar üzerine Patrik tâyin eyledi, hiç bir Fatih Hükümdarın, hiç bir mağlûba bezletmediği lutuf ve ihsanlarla kendisine imtiyazat bahşeyledi, cümle mâbedler ve meskenlerin muhafazasını ve hiç bir haksızlık ve adaletsizliğe şürûğ edilmemesini ferman buyurdu. Yenadyos'a bahşedilen imtiyazat, Bizans İmparatorlarının Patriklere verdikleri hakların fevkinde idi.."

Evet.. Hakikat bu.. Hakikatler bunlar amma Salib'in kini şifa bulmaz. Hatta, Dr. Sungur'un seslenişinde olduğu gibi ilmin perdesinin arkasına da sızabilir. Elimizden birşeyin gelip gelmemesi mi? Elbet de gelebilir, elbette haklı olduğumuz için gerçekleri anlatabiliriz. Fakat bu asîl ve büyük ülkü adına, herşeyden önce İLİM ADAMLARIMIZ adlı kadronun politikanın sağ'lı, bilhassa sol'lu UC'lardan ham madde olmaları yerine ilmin şerefine sahip olduklarını isbatla başlıyan ulvî vazifelerini benimsemeleri gerekir.

"Dış politikada vefa yoktur" diyen fatalist ve eyyamcı düşünce dış politikanın karşısına çıkan böylesine kinle örülü taassublar olunca acaba ne der?. Siz, bizdeki müsamahaya bakınız ki, İkinci Meşrutiyetin ilânından sonra dahi basılan paraların üzerinde, İSTANBUL yerine KONSTANTİNOPL koymuşuzdur. Ebuzziya gibi milliyetçi ve hürriyetçi bir kalem sahibi bile, Takviminin üzerine basıldığı yer olarak KONSTANTANİYYE diyor. Niçin? Sebep sadece şu: Osmanlı kafası, bir İmparatorluk kafası'dır. Fetihler siyasî ve askerî kudretin neticesinde millîleşme devrini tamamladığı zaman, üzerinde münakaşa olmaz, olamaz.. İyi amma biz, Balkanlardan sökülüp atılırken, o insaniyetçi ve medeniyetçi (!) Batı, Orta - Çağın yüzünü kızartan vahşetli sel gibi akan masum Türk kanını, yüz yılların kininin bedeli saymanın zâlimliği içinde idi.

İlim adamlarımızın çocuklarımıza anlatması şart hakikatler var: Kine dalmadan, amma politikanın riyâsından sıyrılmış olarak millî ve manevî gerçekleri anlatabilmek cesareti..

Bugünün manzarası içinde ne uzak hayâl!..

Son Buhara Cumhur Başkanının arkasından

Osman Kocaoğlu ve Bazı Hakikatlar

Yazan : Feridun KANDEMİR

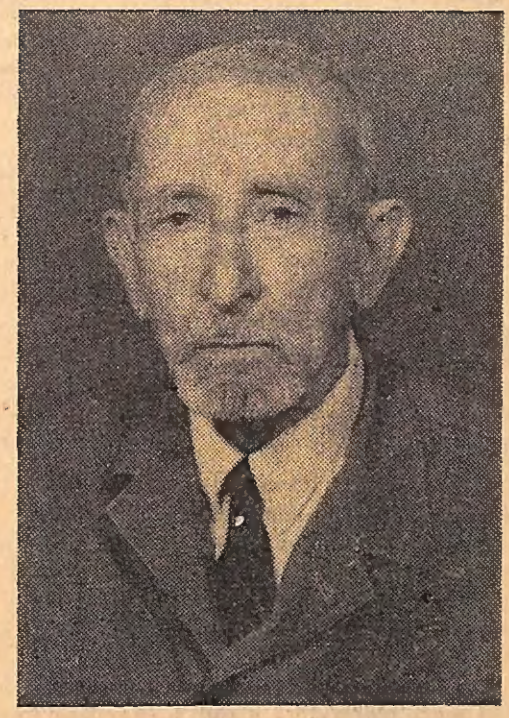

Osman Kocaoğlu

Temmuz ayının 28 inde aramızdan sessiz sedasız göçüp, Mevlâsının rahmetine kavuşan son Buhara Cumhurbaşkanı Osman Kocaoğlu, başlı başına bir tarihdi. Bütün gençliğini, kızıl istilâdan korumak ve kurtarmak istediği yurdunun hürriyet ve istiklâli uğrunda mücadele ile geçiren bu her bakımdan tertemiz, bilgili, faziletli, mert ve idealist adam, son nefesini verip toprağına gömüldüğü kardeş Türkiyenin de, emsali az bulunur bir hayırhâhı idi.

Hayırhahlığını kuru lâfla değil, fiilen, hem de her kuluna nasip olmayan bir büyüklükle, tarihe mâl ederek isbat etmiş ve böylece, Türklüğün, kaderin sevkile birbirinden kopmuş ve dağılmış görünen parçaları arasındaki birliğin, ne olursa olsun sarsılmadığını belirtmek mazhariyetine ermiş müstesna bir şahsiyetti.

Bizim henüz adını bile duymadığımız günlerde o, Buhara Cumhurbaşkanı sıfatile gittiği Moskova'da, Kremlin Sarayında, Lenin'le karşı karşıya oturup konuşurken sıkıntı, üzüntü, bunaltı denen şeylerin en ağırı içinde, ana baba günlerini yaşayan bütün bahtsız Anadolunun, âdeta bir temsilcisi, bir sözcüsü ve yardımcısı halinde idi.

Lenin'in **"Ankaradan Bekir Sami Bey başkanlığında gelen heyet, durumlarını anlatarak, acele yardım istediler. Gerçi yardıma taraftarız ama, istedikleri altın para bizde pek azdır."** diyişine, Osman Kocaoğlu'nun bir lâhza tereddüt etmeden verdiği cevap, şu olmuştu :

"— Elbette yardım gerek.. Ve bu, vakit geçirilmeden yapılmalıdır.. Bizde altın para vardır. Derhal verebiliriz."

RUS YARDIMININ GERÇEK HİKÂYESİ

Lenin, Osman Kocaoğlu'nun bu cevabından memnun oluyor ve şöyle devam ediyor :

"— Bir de yol meselesi var. Çünkü Türklere yalnız para değil, silâh ve her türlü harp malzemesi de vermemiz gerekiyor. Bunları emniyetle Anadoluya ulaştırabilecek yol lâzım. Halbuki, Kafkaslardaki durum dolayısiyle yollar kapalı, ne zaman açılacağı da henüz belli değil.."

"— Yol da bulunabilir", diyor Osman Kocaoğlu... **"Kafkaslarda kurulan Gürcistan ve Ermenistan Cumhuriyetlerile anlaşmak mümkündür. Bu bölgede Müs-**

lümanlar çoğunlukdadır. Gürcülerle, Ermenilerin menfaatleri de Müslümanlara yakındır. Çalışılırsa müşterek bir yol bulmak imkânı vardır."

İş paranın miktarına gelince, bu da uzmanlar tarafından tesbit ediliyor. İkinci buluşmalarında Lenin, Osman Kocaoğluna, ne kadar verebileceklerini soruyor ve O'ndan şu cevabı alıyor :

"— Tesbit edilen miktar ne ise onu verebiliriz. Yüz milyon altın ruble.."

"— Yüz milyon mu?"

"— Evet yüz milyon, derhal verebiliriz."

Bu görüşmeyi anlatan Osman Kocaoğlu, der ki :

"— Çarlık zamanından kalma altın rublelerimiz ve altın külçelerimiz çoktu. Buhara hazinesindeki bu paraya Ruslar el sürmezler, dokunmazlardı. Buhara bir Çarlık emareti olduğu halde, idarî ve malî işlerde müstakildi. Bu sebeple bizde altın belgan meblağ (haddinden fazla) mevcuddu. Lenin ile bu şekilde mutabık kaldıktan sonra, biz - Başvekilimiz Feyzullâh Hoca ile birlikte - Buhara'ya döndük. Parlâmento Başkanı Abdülkadir Mirzaoğlu ile görüştük. Meseleyi meclise aksettirerek, halka da Anadoludaki Türk Kardeşlerimizin vaziyetlerini, Yunanlılar tarafından fena halde tazyik edilmekte olduklarını, onlara mümkün olan yardımı yapmamız gerekdiğini iyice izah ettik. Bizim o vakit parlementoda, dört partimiz vardı. Bunlardan "Millî Birlik", "Kurtuluş" ve "Ahrar" Partileri tamamen yardım lehinde idiler.

Yalnız Komünist Partisi Başkanı basit fikirli ve aslen Tatar olan Necip Hüseyinoğlu, bu işe akıl erdiremedi ve kışkırtıcılık yaparak halka :

"— Böyle yardım olmaz. Biz bu parayı, İngilizlerle mütareke yapıp anlaşan Osmanlı Sultanlarına veriyoruz. O sultanlar ki, şimdi emperyalistlerle anlaşmışlardır." diye havayı bulandırmağa teşebbüs etti. Bunun üzerine bizim "Türk cephesi" de buna karşı halkı aydınlatmak için, geniş ölçüde propagandaya başladı. Fakat Necip Hüseyinoğlu yardım aleyhindeki kışkırmalarında inad ettiğinden hükümet kararile Buhara hududu dışına atıldı".

YÜZ MİLYON RUBLE NASIL GÖNDERİLDİ ?

"Buharalılar zaten kâmilen Türkdür. Ne kadar Türk kolu varsa, hepsinden gelmiş südbesüt Türklerdir. Ve bütün Buharalıların Türkistanlılar gibi, Türk'e ve Türklüğe karşı yüreklerinde ancak kardeşlik duygusu vardır. Türkiye, Tanzimattan beri, dışardaki bütün Türklere yenilik, yani teceddüt örneği olmuşdur.

Buharanın o zaman dört buçuk milyon nüfusu vardı. Buhara Parlementosu Türkiyeye yüz milyon altın ruble yardımı, tek itiraz sesi yükselmeden, tam oy birliği ve hararetli tezahüratla kabul etti. Parlementonun bu kararı üzerine, hemen ertesi günü gereken muameleyi tekemmül ettirerek parayı, derhal Ankaraya yetiştirilmek üzere, Rus hazinesine teslim ettik."

Buharanın, Anadoludaki kardeşlerile ilgisi bu kadarla kalmamışdır. Bu paranın gönderilmesinden kısa bir müddet sonra, Buharadan Ankaraya bir murahhas heyeti ve yirmi kadar öğrenci ile, Mustafa Kemal Paşaya hediyeler de gönderilmiştir. Bu hediyeler arasında Buhara hazinesinden itina ile seçilmiş murassa kılıçlar da vardı.

Büyük Gazi'ye, daha İzmir'in kurtuluşundan önce gazasını tebrik için gönderilen ilk kılıç da bunlardandır. Ve Büyük Gazi, zaferi müteakip İzmir'e girdiği gün de, başında Buhara'nın hediyesi olan o meşhur pırıl pırıl astragan kalpak vardı.

ENVER PAŞA BUHARADA

Enver Paşa da o sıralarda, ilk defa Moskovadan Bakû yoluyla Kuşcubaşı Hacı Sami ve yaveri Muhittin Beylerle birlikte Buharaya gelmiş, Başvekil Feyzullah Hoca ile Halk tarafından hararetle karşılanmış ve Emirlere mahsus Dilkuşa kasrına misafir edilmişti. O esnada Şarkî Buharada bulunan Osman Kocaoğlu, kendisine bir hoş geldiniz mektubu yazarak, pek yakında görüşmek temennisinde bulunmuşsa da, Enver Paşa, bazı telkinlere kapılıp, alelâcele toplayabildiği iki yüz kadar silâhlı ile, ayaklanma halinde bulunan Basmacıların başına geçmek üzere Buharadan ayrılmıştır.

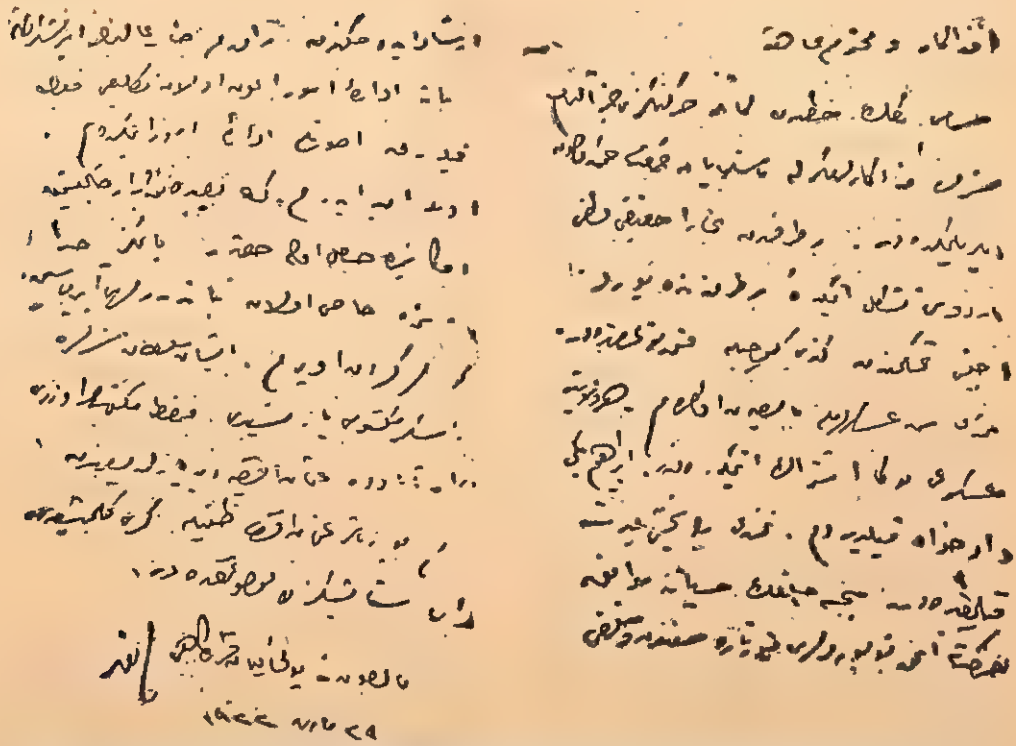

Enver Paşanın, son Buhara Cumhurbaşkanı merhum Osman Kocaoğlu'na hitaben yazdığı ve Türkistan'daki yepyeni mücadelesinden duyduğu sevinci bildiren mektubu.

Enver Paşa, bu suretle bir an evvel Ruslara karşı mücadeleye girişmek maksadile Buharadan ayrılışında, Osman Kocaoğlu'na cevap olarak gönderdiği 11 Kasım 1921 tarihli mektupda şöyle diyordu :

Muhterem efendim,

Buharada Hasan Bey biraderimizden lutufnamenizi aldım. Şimdilik görüşemediğime teessüf ettim. Fakat maksad ve gönül bir olunca, elbette bir gün görüşürüz. Kimseye haber vermeden seyahat etmek suretile Afgan'a yolladığım Halil Efendi mahsus selâmlarımı size söyleyecektir. Buharada cümleyi afiyette bıraktım. Gözlerinizden öper, Hakkın birliğine emânet ederim.

Şimdi Enver Paşanın bu acele hareketi yüzünden başına gelenleri, Osman Kocaoğlundan diliyelim :

"Bu cevap beni hayrete düşürdü. Enver Paşa acele hareketle benimle görüşmeden Buharadan ayrılmış, Şirâbâda gitmişti. Oradan Hasan Beyin askerlerinden iki yüz kadarını da beraberine alarak, Şarkî Buharaya geçmek isterken, yolda eski Buhara Emiri taraftarlarından Lakay İbrahim Beye tesadüf ediyor. Bu zat, her ne kadar Enver Paşayı güleryüzle "Artık benim misafirim olacaksınız." diye karşılıyorsa da, kendisinden şüphelendiğinden, ertesi günü silâhlarından tecrit ederek, muhafaza altına alıyor. Enver Paşanın talihsizliği de, işte buradan başlıyor. Sonrası malûmdur."

ENVER PAŞANIN PAHALIYA MAL OLAN ACELECİLİĞİ

"Enver Paşa böyle acele edeceği yerde tavsiyemi dinleyerek, yanıma, yani Düşenbeye gelmiş olsaydı, ben ona ilâ-nihaye meşgul olabileceği işler bulabilirdim.

Meselâ her şeyden önce, politikaya karışmadan bir askerî müşavir olarak Buharanın bütün askerî işlerile meşgul olarak yıllarca kalabilirdi. Ve bütün

Türkistan millî kuvvetlerini tensik ve islâh ile hakikî bir ordu haline getirmek suretile büyük hizmetler yapmış olabilirdi. Çünkü o günlerde Buharada Türkler arasında bu derece liyakatli, tecrübeli ve şöhretli bir kumandan hatta Afganistan, İran ve Hindistan dahil, bü bün İslâm âleminde yoktu. En büyük noksanımız da bu idi. Nitekim, Enver Paşanın Şarkî Buharaya geçişinden bir buçuk ay sonra, Ruslarla aramız bozulduğu vakit: "Ah, şimdi Enver Paşa olsaydı.." diyerek onu hasretle anmış ve aramıştık. Enver Paşa o vakit yanımızda bulunsaydı, bize büyük bir mânevi kuvvet olur, ve derhal bütün kuvvetlerimizin başkumandanlığını üstüne alabilirdi.

Evet, Ruslarla aramız bozulduktan sonra ben, Lakay İbrahim ve diğerlerine: "— Biz Rus'a karşı harekete geçtik. Gelin hep beraber müşterek bir cephe kurarak mücadele edelim." diye yazdım, beyannameler yayınladım. Ayrıca Lakay'a hususî olarak mektup göndererek; " —Enver Paşayı getir, bize ver.." dedim. Aramızdaki mesafe elli kilometre idi. Fakat Lakay: "— Eski Buhara Emirine düşman.. Ruslarla konuşuyor." diye Paşayı bir türlü bırakmıyordu. Ben, daha iptidada bunun böyle olacağını biliyor, ve Enver Paşaya da anlatmak için, elimden geleni yapmış bulunuyordum. Yazık ki, bütün gayretlerim boşuna gitti."

"KEŞKE YANILMIŞ OLSAYDIM."

Enver Paşanın, durumundan hâlâ emin olduğu günlerinde, Osman Kocaoğlu'na gönderdiği 29 mart 1922 tarihli mektup şöyledir :

Vefakâr ve muhterem mücahit,

Sami Beyin hattından, sizin Kâbil'e hareketinizi haber aldım. Sizin fedakârlığınızla hareket, hamdolsun ilerlemektedir. Bir taraftan Buhara hakiki vatan ordusu teşekkül etmekte, bir taraftan da yurd ecnebi tahakkümünden kendi gücüyle kurtulmaktadır. Şimdi ben askerlerimle Baysun önündeyim. Her vilâyet askeri bana iltihak etmektedir. İbrahim Beyi, dadhâh kıldırdım. Şimdi pek yahşi gayret kılmaktadır. Bence halkın hislerine uygun hareket ancak, bu yurdları kurtaracağından ve halkı irşad edeceğinden, biraderim cenab-ı âlinin emir-i leşkerlikle niyabeten idare-i umur için olan teklifini kabul kılarak ol suretle idare-i umur etmekteyim. Öyle ümid ederim ki, yakında burada beraber çalışmak imkânı da hasıl olacaktır. Yalnız Hüdâ size hâs olan sebattan bizi ayırmasın. Gözlerinizden öperim .

İşan Sultan sizlere bir teşekkür mektubu yazmış. Fakat mektubun üzeri Hanabâd'da Osman Efendi'ye diye yazıldığından, bizim Yüzbaşı Osman Efendi zannile geri gelmişti. Daima sitayişimizde bulunmaktadır."

Enver Paşa, bu mektubu gönderdikten kısa bir zaman sonra, bilindiği şekilde bir kurban bayramı sabahı, saldıran kızılların yağmur gibi yağdırdıkları kurşunlarla şehit olmuştu.

Bu âkibet karşısında, artık rahmetle andığımız o hakikaten koca kahraman Osman Hoca, son nefesine kadar daima, her söz açılışında: "Keşke ben yanılmış olsaydım." Demekten kendini alamazdı.

TASARRUFLARINIZI EN VERİMLİ ŞEKİLDE DEĞERLENDİREN BANKA
TÜRKİYE İŞ BANKASI
PARANIZIN İSTİKBALİNİZİN EMNİYETİDİR

Yabancı bir kadın ressamın tablosuna göre, eski konakların gün görmüş âsil ailelerine mahsus olan harem kısmında, gelini görmiye gelen misafirlerin konak halkı tarafından karşılanışı.

Eski cemiyet hayatımızda

NİKÂHLAR ve DÜĞÜNLER

Yazan : Cemaleddin Server REVNAKOĞLU

— 2 —

Nikâhın mûtad olan Şer'i ve Dinî kısmı geçen sayıda anlattığımız şekilde bittikten sonra şerbetler içilir, hazırlandı ise lokma edilir (yemek yenilir), vakti olan biraz daha oturur, sohbetler edilir, arzu eden tekrar çay kahve içer ve istediği saatte oradan ayrılabilirdi.

KOLTUK ve DÜĞÜN

Sabahtan kızın babası, babası yok ise, ailenin büyüğü sayılan yaşlı başlı bir erkek tarafından gelinin beline ipekli bir şal kuşak bağlanırdı. Bu kuşağın bağlanması usûlü, bir bakıma Tarikatlerdeki "Şed Kuşanma - Şed Vurma" an'anesine benzerdi. Ve tıpkı ona benzer şekilde kemal-i edeble yapılırdı. Aile yuvasının sağlamlığı için atılan ilk "Ukde" idi bu.. (Vurulan ilk düğümdü.)

Kendine mahsus duaları vardı. Bilenler kuşağı sıkı sıkıya bağlarken bunları okurlardı. Bilmiyenler, her iki tarafın

saadeti için gönülden gelen temennilerle iktifa ederlerdi.

O sırada kuşağı kızın beline saran zatın en önce kendisi, sonra diğer akrabası, yüzük, küpe, bilezik gibi hediyeleri kıza takarlardı.

O gün öğleden biraz sonra, damad olacak delikanlı, gelini "koltuğa almak" için yanında bir arkadaşı ile kızın evine gelirdi. Arkadaşı dışarıda, bahçede kalırdı. Gelin Hanım, telli duvaklı, ipekli o güzel beyaz gelin elbisesi ile, kapıya kadar iner, damad beyi karşılardı. Damad bey gelinin sol koluna girer, onu koltuğa alırdı. Koridor ve merdivenleri çıkarlarken, damad bey elini cebine sokar, önceden hazırladığı yeni kesilmiş çil çil gümüş kuruşları, ikilik ve beşlikleri gelinin başından yağmur gibi savururdu. Çoluk çocuk ve herkes kapışırdı. Bu parayı uğur olarak saklıyanlar ve kaybetmemek için para kesesinin dibine dikenler olurdu. Buna "Uğur Parası", "Bereket Parası" denilirdi.

Damad ve gelin, koltuktan sonra gelin odasında bir müddet yalnız kalırlardı. Fakat bu pek kısa sürerdi. Biraz fazla kalacak olsalar, hemen oda kapısını vurup damadı dışarıya çağırırlardı.

Damad, içeride iken gelinin duvağını kaldırır (yüzünü açar), ve kendisine "Yüz Görümlüğü" olarak haline, kudretine göre altın yüzük, bilezik, altın iğne, kol saati, altın kordon, küpe veya salkım küpe, başlık yahud "Akar Su" denilen elmas veya pırlanta bir gerdanlık takardı.

Damad eğer mülkiyeden ise, (sivil mesleklerden birine mensup ise) dışarıya çıkarken, "Artık ben bu evin malı oldum" manasına bastonunu gelinin odasına asardı. Eğer askeriyeden (zabit - subay) ise, odanın bir köşesine kılıncını bırakırdı.

AKŞAM YEMEĞİ

Erkek - kadın bütün davetliler, akşam ezanından biraz önce yemeğe gelirlerdi. Düğün sabahından beri kapı önünde elinde sopası ile bekleyen ve gelen - gidenle alâkadar olan mahalle bekçisine bahşişler vererek onun da gönlünü hoş etmeden içeriye girmezlerdi. Damad, her misafiri birer birer kapıdan yerden temenna ile karşılar, bulundukları müddetçe odada kapıya en yakın yerde bulunurdu ve mutlaka ayakta dururdu.

Yemekler yenilirken damadın sofra hizmetinde bulunması, onun en büyük şerefi, en büyük bahtiyarlığı idi. Bundan dolayı damad, davetlilerle birlikte sofraya oturmazdı. Oturması icap etse bile, çorbadan veya sadece zerdeden usûlen bir kaşık aldıktan sonra hemen kalkar, hizmete geçerdi. Fakat sofra duası yapılırken yine sofranın bir münasip yerine ilişir, ellerini sofranın kenarına koyar, herkesle birlikte "Amin" derdi.

An'aneye bağlı eski ailelerin düğünlerinde, yemekler yer sofrası üzerinde yenilirdi. Bu usûl daha da sıhhî ve tabiî idi.

GÜVEY NAMAZI

Yemekten ve kahvelerden sonra yatsı namazı vaktinde, damad, "Mahalle Camii" ne giderdi. Buna "Güvey Namazı" denilirdi. O gecenin yatsı namazını damadın davetli dostlar, mahalle halkı ve camiin yerli cemaati ile birlikte kılması, mutlaka şarttı. Asla ve kat'iyyen ihmal olunamazdı.

Namazdan sonra bütün cemaat ve mahalle ahalisi, kafile halinde bir araya toplanırlar, semtin ileri gelenleri önde, İmam Efendi en başta eve doğru yol alırlardı. Bir kısmı tablaların içinde mumlar yakarak başlarında taşırlar, bazıları da ellerinde büyük fenerlerle cemaate yol gösterirlerdi. Arkada güzel sesliler tarafından ilâhiler okunurdu. Ve, içlerinde en tiz sesli, arada bir "Amin!" diye bağırırdı.

Bu merasim alayı ile gelinin evinin önüne gelinirdi. İmam Efendi, kapının tam dibinde durur, cemaat de etrafında toplanırdı. İmam Efendi gayetle vakûr bir eda ile kısa fakat vecîz bir dua yapardı ve ekseriya evliliğin kuruluşu hakkında güzel temennileri ihtiva eden ve onun muhassenatından bahseyleyen ve Sünnet-i Resûl (Peygamber Sünneti) bilinen şu duaya başlardı :

Allahümme ellef beynehümâ kemâ ellefte beyne âdeme ve Havva.

Ve beyne Muhammedin Sallallah-ü Teâla aleyh-i ve âlihi vesellem.

Ve Haticet-ül Kübra radıyallah-ü anhâ.

Ve beyne aliyyel Mürtezâ radıyallah-ü Teâlâ anhü ve kerremellâh-ü veche ve Fâtıme tezzehrâ radıyallah-ü anhâ.

Allâhümmerzık hüma veleden, sâlihan ve ömren tavîlâ ve rızkan vâsiâ.

Allâhümmec'al beynehümâ ülfeten ve karârâ.

Ve lâ tec'al beynehümâ fitneten ve firârâ.

Birahmetike yâ Erhamerrâhimîyn.

Velhamdülillâh-i Rabb-il âlemin. Âmin.

Kabul-üd dua, kabülünn niyâz El Fâtiha..

derdi.

GERDEK KAPISINDA DAMADIN YUMRUKLANMASI

Eller yüze sürülür sürülmez hemen damadın sırtını yumruklamak faslına geçilirdi. "O günün hatırası olsun" ve unutulmasın diye yapılması âdet hükmü ne gelen bu yumruklamalar, damadın sırtına, omuzuna, ensesine var kuvvetile inip kalkarken, içlerinde çimdik üstüne çimdik atanlar ve damadın can alacak yerine vurmaktan çekinmiyenler, müzipliklerini bu derece ileriye götürenler de olurdu.

İmam Efendi, biçâre damadı yumruk yağmurundan bir an önce kurtarabilmek için onu evin kapısından hemen içeriye iterdi. Bu arada tepsi ile şerbetler gelir, içilir, bardaklar tepsiye bırakılırken :

"— Allah her iki tarafa da tatlılık versin.

Âhır ömürlerine kadar bir yastıkta kocasınlar; Pir olsunlar. Vatan ve millete hizmet edecek hayırlı evlâdlar yetiştirsinler." gibi her iki ailenin ilerisi, zürriyeti ve onların sıhhat, saadet ve âfiyetleri hakkında hayırlı temennilerde bulunmayı unutmazlardı.

BEĞENME **Eski evlenmelerde, erkeğe kız bulma ve beğendirme hususunda işe yarıyan en cazip yerlerden biri de İstanbul'un meşhur mesireleri idi. Buralarda gelinlik kızlar görülür, beğenildiği takdirde iki tarafın ailesi arasında tanışma başlardı. Klişemiz, bu mesirelerden birinde yeni tanışan feraceli, yaşmaklı ve hotozlu iki hanımı göstermektedir.**

Bunlar, herkesin duyacağı bir şekilde oldukça yüksek bir sesle söylenilirdi. Etrafındakiler "Amin!" derdi. Bazıları da şerbeti içtikten sonra bardağı -günün şerefine- orada kırar; yahut uğur sayarak götürürdü. Bu uğurlu bardaklardan evinde kolleksiyon yapmış ve onları tarihleri sırası ile raflara dizmiş meraklılar vardı. Bunlar, komşuların daha sonraki düğün günlerinde, geçmiş zamanın birer güzel hatırası olarak eski damadlara gösterilirdi. Şayet eski damad kendi bardağını bunların içinde bulamazsa, ev sahibi o bardağı onun başında hafifçe kırar ve kendisine ceza olsun diye hemen bir yenisini aldırıp yerine koydurturdu. Cezalı damad, bu yeni bardağı bizzat kendi elile yerine koymayınca dışarıya çıkmak fırsatı verilmezdi.

ZİFAF GECESİ

Yumruklardan kendisini bu şekilde güç hal ile kurtarabilen damad eve dalınca doğruca gelin odasına girerdi. Bu sırada evde kimse kalmazdı. Yalnız "Yenge Hanım" bulunurdu. Akraba ve ahbablardan yaşlıca bir kadın, kibar konaklarından ise, gün görmüş, eski bir "Hanım Efendi" olan Yenge Hanım, bir tepsi içinde mevsimin ne kadar yemişi varsa, hepsini damad ve gelinin önüne koyar; her iki tarafa saadetler diliyerek, hayır dualar ederek hemen dışarıya çıkardı. Lâkin herhangi bir yardımda bulunmak için, oda kapısının önünden ayrılmazdı.

Yenge Hanım, bu vazifeyi, mukaddes bir emanetin muhafızlığını yapıyormuş gibi, candan gönülden bir saygı ve büyük bir titizlikle ifa eylerdi. Ecrine, sevabına nâil olmak için de mukabilinde hiçbir şey almazdı.

Bu hizmeti, bazan adak haline getirmiş olanlar görülürdü.

"— Şu işim hayırlısı ile olursa, komşum veya ahbabım filân kimsenin düğününde, inşallah Yenge Hanım olacağım.." diye niyetlenenler ve bu "niyyet-i hâlisane" sini seve seve yerine getirenler az değildi.

Damad, "helâllı" sı ile yaptığı bu ilk "halvet" te, oturmada, yemede, içmede ve konuşmada Gelin Hanımı sıkmıyacak şekilde daha serbest olurdu.

Bir oda içinde ilk defa başbaşa kalmadan husule gelen utangaçlığını, müm kün olduğu kadar gidermeye, azaltmaya çalışırdı. Bunun için de damad, ikram ve teşvikte, daima öncü olurdu.

Bir taraftan yemişler yenilirken, bir taraftan da zemin-i zamana uygun, neş'e verici, lâtifeli sohbetlere geçilirdi.

Bir müddet de böyle devam ettikten sonra, damad ve gelin, yatsının abdesti ile ve ibadet niyetile "höcre-i zifaf'a (yatağa) girerlerdi.

Allah'ın emri, Peygamberin kavli ve tavsiyesi olan "resm-i zifaf" ı, "Besmeleli" (5) olarak ifa edip, "zaika-i izdivaç" ı beraberce tatmaya koyulurlar ve bu suretle "nail-i visal" olurlardı (6).

Damad ve gelinin bu ilk "vuslet" gecesine "leyle-i zifaf" tabîr olunurdu. Enderunlu Fâzıl'da bunun çok canlı bir tablosunu buluyoruz :

Haclegâh'a girüb ol duhter-i nâs
Kıldılar resm-i zifâf'a âğâz.

Zifaf âleminin yapıldığı yere **"Gelin Odası"**, **"Gerdek"** denildiği gibi, yapılmasına da "Gerdeğe Girmek" denilirdi.

"Gerdek gecesi geri kalmaz", "Gerdeğe kim girdi ise, tavuğunu o yesin." diye de iki darb-ı mesel söylenilirdi.

Zifaf için gelini kocasının evine göndermeğe de **"İzfaf"** tabir olunursa da, bunu daha ziyade münevver ve mümtaz tabaka kullanırdı.

İslâmiyet'te taharet ve nezafet icaplarına fevkalâde bir surette ehemmiyet verildiğinden, temizliğe son derece riâyet edilir ve temizlik imanın gürlüğünden bilinirdi.

Damad ve gelin, zifaftan sonra yıkanmadan odadan dışarıya çıkmazlar, kimse ile görüşmezler ve hiç bir işe el değdirmezlerdi.

Yıkanıncaya kadar "kirli" ve "abdestsiz" telâkki edildiklerinden, hiç bir hayırlı işe de başlamazlardı, başlıyamazlardı. Bunun için her müslümanın evinde, bilhassa yatak odasında "gusulhâne" denilen gizli bir banyo bulunurdu. Bu banyonun içi, ekseriyetle Çinko döşeli idi.

Damad ve gelin, gusulhâneye birer birer girerler, kendi başlarına yıkanıp temizlendikten sonra bir de "boy abdesti" alırlar ve ancak bu suretle ev halkı arasında görünebilirlerdi.

---

(5) Halk dilinde kullanılan "Besmelesiz" tabiri, bu usûl ve âdâba riayet edilmeden meydana gelen çocuklara aittir.

(6) İnsan zürriyetinin çoğalması ve devamı bakımından pek önemli olan bu bahsin çok dikkat çekici ve hayret verici safhaları için ayrıca bakınız: "Erzurumlu İbrahim Hakkı ve Ma'rifetnâmesi", Cemâleddin Server Revnakoğlu, 1961 - C. 1. S. 160 - 162.

Acı ve tatlı hatıralarile

İstanbul'un tarihimizde iz bırakmış ağaçları

Yazan : Erdem YÜCEL

Ağaçlar genellikle uzun ömürlü olduklarından içlerinde yüzlerce yıl öncesine ait olanlar çoğunluktadır. İstanbul'da bazı eski ağaçlar vardır ki, isimleri çeşitli sebeplerle tarihe geçmiş, yüzyıllar boyunca ulu gövdeleri, geniş dalları arasında bir çok hatırayı saklıyabilmişlerdir. Bunların önünde tarihin en kanlı olayları cereyan etmiş, bir kısmının gövdelerini meczuplar işgal etmiş, isimleri efsane ve rivayetlere karışmış, birinin altında da yakın bir devrin en seçkin simaları toplanmış, akademik konular tartışılmıştır.

Tarihimize "Çıplak Osman" olarak geçmiş bir meczup, Bayrampaşa deresi yanında ulu bir çınarın gövdesinde kırk yıl kadar çırılçıplak yaşamıştır. Önünden tebdil kıyafet geçen Sultan Dördüncü Murad'a :

"— Murad, Allahın emri ile anamı bana ver." diye seslenecek kadar ileri gitmiştir. Çıplak Osmandan başka ağaç kovuklarında yaşayıp, İstanbul hayatında iz bırakmış, yarı meczup kimselere rastlamak hiç de zor değildir..

YENİÇERİLER ÇINARI

Topkapı Sarayı'nın dış avlusundan Gülhane parkına inen yolun hemen kenarında, günümüzde tamamen kurumuş bir çınar ağacı vardı. Onbeşinci Yüzyılda, Fatih Sultan Mehmed zamanında oldukça heybetli, gösterişli olan bu ağacın tarihe geçmesi biraz da tesadüfe bağlı olmuştur.

Çeşitli efsanelere mevzu olan ve bugün canlılığını kaybeden gövdesi, ancak desteklerle ayakta durabilen Koca Mustafa Paşa camii avlusundaki Zincirli Servi.

O zamanlar, Topkapı sarayından Fatih Sultan Mehmed'in hizmetkârlarından bir kız - sebebi nedendir bilinmez - kaçıp hürriyetine kavuşmak veya daha serbest hayat yaşamak arzusuyla duvarlara tırmanıp kendini dış avluya bırakır. Fakat tam amacına ulaştığını sandığı sırada, oldukça heybetli bir çınarın yanında hiç tanımadığı bir kimse ile yüz yüze gelir. Kızın kıyafetinden, heyecan içerisinde bulunmasından ve telâşından, saraydan kaçmış bir cariye olduğunu anlayan adam, onu yakalayarak çınarın kovuğuna hapsedip, saraya haber salar.

Fatih Sultan Mehmed, cariyenin kaçtığını ve bir adam tarafından yakalanıp saraya haber verildiğini öğrenince, bu adamı huzuruna çağırıp, namuslu hareketinden memnun kaldığını, arzusunun ne olduğunu sorar. Kaynaklarda ismine rastlıyamadığımız bu adam, cevab olarak para istemediğini, fakat muhakkak surette mükâfat verilmesi arzu ediliyorsa, olayın geçtiği çınar yakınında bir yeniçeri ocağının kurulmasını istediğini söyler.

Bunun üzerine derhal bu çınarın yanına bir yeniçeri ocağı kurulur ve ismi de **"Kız Bekçileri"** olur. Zamanla Topkapı sarayının bir ön karakolu durumuna ulaşan bu ocakta 40 yeniçeri devamlı olarak nöbet tutmuş, gelip geçenlerin, bilhassa yabancıların rengârenk elbiseleri ve heybetli görünüşleri ile dikkatlerini çekmiştir. Nitekim bu olaydan sonra yeniçerilerin kaldırılmasına kadar geçen süre içerisinde İstanbula gelen seyyahlar, elçiler, hatıra ve seyahatnamelerinde bu çınardan "Yeniçeriler" veya "Kız Bekçileri" ismi ile bahsetmişlerdir.

KANLI ÇINAR

Sultan Ahmed Meydanındaki bir başka ulu çınar, pek kanlı olaylara sahne olmuş ve bu sebepten tarihe sevimsiz olarak **"Kanlı Çınar"** ismi ile geçmiştir. Kanlı Çınar, Ayasofya ile Sultan Ahmed Camileri arasında kalan, günümüzde park olan yerde idi. Dikkati çeken tabiî bir özelliği de, dallarından birinin dosdoğru Ayasofya'yı işaret etmesidir.

Sultan İbrahimi tahttan indirmek için ayaklananlar, önce Sadrazam Ahmed Paşayı yakalamış, âsileri destekleyen Vezir Mehmed Paşaya teslim etmişlerdi. Gayet kurnaz ve işini bilen vezir Mehmed Paşa, bir taraftan onun Şehzadebaşındaki konağında istirahatini sağlarken diğer taraftan da sadrazamın idamına şeyhülislâmdan fetva almağa adam gönderiyordu.

Ahmed Paşa, bütün malını mülkünü halefine bırakıp canını kurtardığını sandığı sırada, koluna giren cellâtlar arasında devrin meşhur cellâtbaşısı Kara Aliyi de görünce herşeyin bittiğini anlamıştı. Nitekim cellâtlar, Ahmed Paşayı sürükliye sürükliye konağın bodrumuna indirmişler ve orada kementle boğmuşlardır. Bundan sonra sadrazamın cesedi bir ata bağlanıp, bugünkü Sultan Ahmed - o zamanki At - Meydanına getirilerek bu çınarın altına bırakılmıştır.

Ne vahşiyane bir harekettir ki, canavar ruhlu biri, yeniçeri kıyafetine girerek, insan yağı romatizma ağrılarına iyi gelir inancı ile sadrazamın oldukça şişman olan vücudunu parça parça doğrayarak, isteyene vermeğe başlamıştır. Ne cehalettir ki, ağrısı, sızısı olan âsiler ile, bazı halk gelip cesedden parçalar almışlar ve kısa bir zamanda ortada sadece kemikler kalmıştır. Bu olay üzerine çınara **"Kanlı Çınar"**, paşaya da bin parça anlamına gelen **"Hezârpâre Ahmed Paşa"** ismi verilerek tarihe geçmiştir.

KANLI ÇINAR'DA KESİK BAŞLAR

Bir müddet sonra Kanlı Çınar, gene kanlı olaylara sahne olmuştur: Yeniçeri ulûfelerinin dağıtılması sırasında, Anadolu'dan İstanbula dönenlerin bir kısmının maaşlarını alamaması, Kapıkulu Ocaklarına da ayarı düşük akçe verilmesi ortalığı karıştırmış, yeni bir ayaklanmaya sebep olmuştur. At meydanında toplanarak, saray kapısına dayanan asker, onlara iştirak eden bir kısım halkla yeni kurbanlar istiyordu. Divâna davet edilen çocuk yaştaki padişah Sultan Dördüncü Mehmet, önce âsilere karşı direndiyse de, sonunda istenilen otuz kişiyi birbiri ardından boğdurtup saray duvarlarından dışarı attırmaktan başka çarede bulamadı. Boğdurulanlar arasında Kızlar Ağası, Kapı Ağası, Padişahın müsahibi ile Kösem Valde Sultan zamanında nüfuz kazanan Melekî Kalfa da bulunuyordu.

İstediğini elde eden âsiler, kesilen bu başları kanlı çınarın dallarına adeta bir meyva gibi astılar. Başlar günlerce burada asılı kaldı; rüzgârla sallandı ve halk manzarayı dehşet içerisinde seyretti.

Kanlı Çınarı ikinci defa daha kanlı yapan olaya da tarihte "Vak'a-i Vakvakiyye" denmiştir.

İstanbullu bir şair de bu olayı şöyle nazmetmiştir.

Gûşu merihe erüp tantana-i cah-ü celâl
Lerrenâk etti bu kavga gühu âfâkı
Oldu mahmur nice mest müdamı devlet
Câm-ı ikbale ne tarh etti bilinmez sâki
Bağban-ı felek gine güzârı seyret
At meydanına dikti şecere-i vakvakı (1)

Ağacın çilesi bununla da bitmemiş, 1826 yılında son yeniçeri isyanı bastırılıp, ocak dağıtıldığı zaman, kalan âsiler Atmeydanında boğdurulup cesedleri gene bu çınarın altına atılmıştır.

ZİNCİRLİ SERVİ

İstanbul'un diğer bir tarihi ağacı da, Bizans İmparatorluğu zamanına kadar inen, Koca Mustafapaşa Camii avlusun da desteklerle muhafaza edilmiye çalışılan ve günümüzde canlılığını kaybetmiş, yıkılma tehlikesi gösteren servidir.

Servi ile ilgili efsanelerden birine göre, servinin dalları arasında bulunan bir zincir, borcunu inkâr edenlerin yalanını yüzlerine vururmuş. Rivâyete göre borcunu kabul etmiyenler, bunun altına götürülecek olursa, zincir harekete geçip borçlunun üzerine değermiş. Bu yüzden bir çokları kadı yerine, şahitler önünde, yakaladığı borçlusunu serviye götürür ve onun vereceği hükmü beklermiş. Fakat servi üzerindeki zincir nasıl ve ne şekilde hüküm verir, bilinmez.

Başka bir inanışa göre de zincir, kıyametin kopmasını önlüyormuş. Şayet bu zincir yerinden kopup düşecek olursa, işte o zaman kıyamet koparmış. Buna rağmen aradan geçen yüzyıllar, serviyi o kadar yıpratmıştır ki, nihayet zinciri

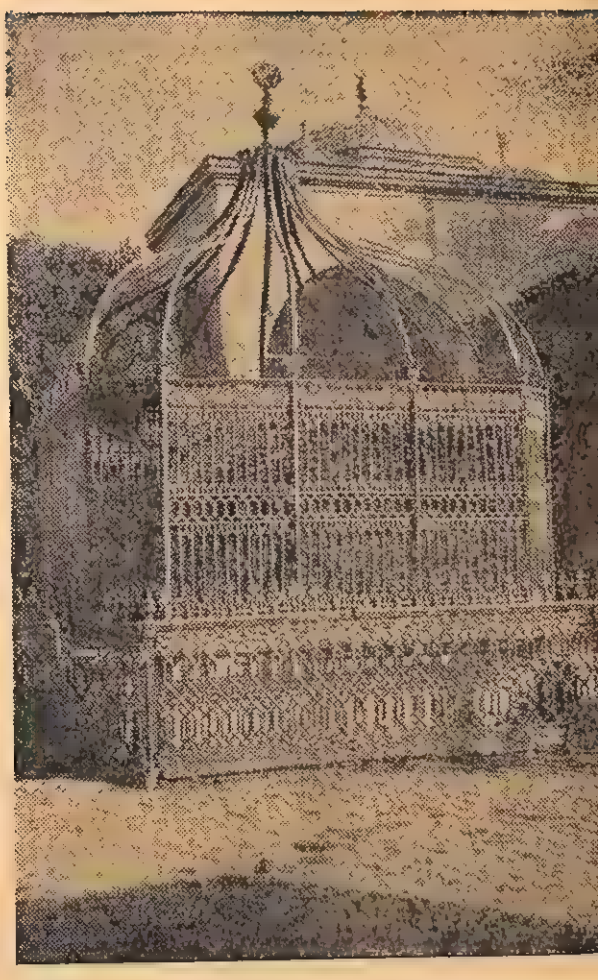

Hazret-i Hüseyin'in kızları Fatma ve Sakine Hanımların gömülü olduğu rivayet edilen Koca Mustafa Paşa camii avlusunda, Zincirli Servi yanındaki çevirme.

taşıyamıyacak duruma gelmiş, - belki de yere düşmesin diye - yerinden alınıp Gazanfer Ağa medresesindeki Belediye Müzesine kaldırılmıştır.

Servinin yanında ilgiyi çeken diğer bir yer, tunç şebekeli, üzeri kitâbeli, mevsime göre açan çiçeklerle bezeli mezardır. Koca Mustafapaşa Camiine ibadete gelenler, Sümbül Efendi türbesini ziyaret edenler ve avludan geçenlerin ekseriya önünde durup, Fatiha okudukları bu mezarlar hakkında bazı iddialar bulunmaktadır.

İslâm tarihlerine göre, Hz. Hüseyin'in şehid edilmesinden sonra ailesi esir edilerek Şam'a getirilmiş ve sonra da Yezid bunları Medine'ye göndermişti. Fakat halk arasındaki inanışa göre, Zincirli Servi'nin yanındaki bu mezar, Hz.

(1) **Halûk Şehsuvaroğlu, Asırlar boyunca İstanbul, Cumhuriyet gazetesi ilâvesi, s. 104.**

Hüseyin'in Fatma ve Sâkine isimlendeki iki kızına aittir. Bu kızların Arap yarımadasından Bizans imparatorluğunun merkezine ne surette geldiğini kesin olarak bilmiyoruz .Tarihi belgelerle ispatlanamayan bu geliş, gene rivayetlere göre iki şekilde olmuş : Bunlardan birine göre Yezid, Hz. Hüseyin'in kızlarını Bizans İmparatoru Konstantin IV'e cariye olarak göndermiştir. Diğer rivayete göre, Yezid kızları Mısıra deniz yoluyla gönderirken, gemi korsanların hücumuna maruz kalmış, içindekiler esir edilerek İspanyaya götürülmüştür. İspanya kralı da esirler arasından seçtiklerini Konstantin IV'e hediye olarak göstermiş, Hz. Hüseyin'in kızları da bu şekilde İstanbula gelmiştir. Başka bir rivayet de, bu iki kızı Haçlıların Beyrut'dan İstanbula getirdiğini belirtir.

Gene rivayete göre Konstantin IV, bu kızların Hz. Hüseyinin kızları olduğunu öğrenince onları diğer esirlerden ayırarak bugünkü Koca Mustafapaşa Camiinin bulunduğu yerdeki manastırda misafir eder. İmparator, kızları kendi oğulları ile evlendirmek isterse de, daha önce çektikleri acılar, gördükleri hakaretler, onları canlarından bezdirmişti. Nitekim yapılan evlenme teklifine ancak kırk gün sonra cevap vereceklerini bildirirlerse de, tayin edilen zamanın bitiminde iki kardeşin birbirine sarılmış, üzerlerine nur inmiş ölüleri ile karşılaşılır.

Tahire-i muhteremeler diye isimlendirilen bu iki kardeş, Koca Mustafapaşa Camii avlusunda zincirli servinin yanına defnedilmişlerdir. Müteakip devirlerde mezar düzleşip kaybolmuştur. İstanbul elimize geçtikten sonra meşhur Alevî (Bektaşi) Sümbül Sinan Efendi, nakledilen rivayetlere inanarak buradaki toprağı kabartıp mezar haline getirmiş ve bir de Bektaşi tekkesi kurmuştur. Sümbül Efendi vefat ederken beni tahire-i muhteremelerin ayak ucuna ve onlardan aşağıya defnediniz diye vasiyet etmiştir. (2).

Daha sonraki yıllarda Sultan İkinci Mahmud, kendisine nakledilen rivayetlere, görülen rüyalara dayanarak, servinin altına tunç şebekeli bir açık türbe yaptırmış ve ayrıca zamanın meşhur hat tatı Yesâri - zâde Mustafa İzzet Efendiye talik hat ile bir de kitabe yazdırmıştır.

BÜYÜKDERE ÇINARI

Boğaziçinde Büyükdere'de bulunan bu çınar dünyanın en eski ağaçlarından biri sayılmaktadır. Bir rivâyete göre 4000 yaşını aşmış olan bu meşhur ağaç, Birinci Dünya Harbinden sonra heder edilmiştir! Çınarın bulunduğu sâha şimdi "Bahçe Kültürleri İstasyonu" nun bulunduğu yerdir (3).

Ondokuzuncu Yüzyılda yapılmış bir gravürden, bu çınarın birbiri ile kaynaşmış bir kaç iri gövdeden ibaret, oldukça ulu bir ağaç olduğunu görüyoruz. Ağacın altında, Birinci Haçlı Seferi komutanlarından Godefroy de Bouvillon 1096 da karargâh kurmuş ve bu yüzden de batı kaynaklarına "Platane de Godefroy de Bouvillion" ismi ile geçmiştir.

Daha sonraları Sultan İkinci Mahmud, sık sık gittiği Büyükdere çayırında bu çınarın altında oturup yeniçerilerin "Tomak oyunu" nu seyretmiş, ayrıca zamanın meşhur musikişinaslarına burada konserler verdirmiştir. Fakat maalesef Boğazın bu tarihi ağacı günümüze gelememiş, bir rivayete göre üzerine düşen yıldırımdan, bir başka rivayete göre de içerisinde yapılan kahve ocağının tutuşması ile yanmıştır.

EMİRGÂN ÇINARI

Tarihimizde ün yapmış ağaçlar arasında sayılan, Çınaraltı kahvesine ismini veren Emirgân Çınarının ise edebiyatımızdaki yeri, son yıllarda bilhassa artmıştır. Bir kaç yüzyıllık Emirgân çınarının altı, zamanın tanınmış kimselerinin toplandığı bir nevi akademi durumunu almıştır.

Ruşen Eşref Ünaydın, Boğaziçi isimli eserinde Çınaraltından şu şekilde bahsetmektedir: **"Onun güzelliği üç sade şeyin birbirine uygunluğundan geliyor:**

---

(2) **Tahsin Ünal, Hz. Hüseyinin kızları İstanbulda mı gömülü? "Tarih Dünyası" İstanbul 1951, S. 19, s. 804.**

(3) **Kerim Yunt, "Büyükdere Çınarı" maddesi, İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul 1963, C. 6, s. 3253.**

Çınar, mermer, deniz.."

"Dört beş çınar, deniz kıyısında yokuşumsu bir meydanı kaplamış, Her birinin bir ağaç iriliğindeki dalları, mermer direkli beyaz bir cami minaresinin üst hizasına kadar sarmaş dolaş çıkıyor. Bu açık hava kahvesi, yazları bir bakıma o semtin umumî selâmlık dairesi.. Geçenlerde bir gün, beyaz ceketli bir bahriye zabiti, kaloş kunduruları kaldırımlarda çıkırdayan kıranta bir memur mütekaidi ile orada tavla oynuyordu. Zar ve pul takırtılarına, öteki masanın başına toplanmış gençlerin iddialı dört kol iskambil partileri de karıştı; her iki masanın gürültülerine de nargile tokurduları kırıtkan dumanlı bir çeşni daha katıyordu." (4).

Emirgân çınarının bilhassa tanınması, şöhretinin artması ve ününün memleketimizin her tarafına yayılması Yirminci Yüzyılın başlarında olmuştur. Birinci Dünya Harbinden evvel daha ziyade Boğaziçinin Rumeli yakasının tanınmış kimselerinin uğrağı olan bu yer, daha sonraları salı ve cuma günleri öğleden sonraları memleket çapındaki şöhretlerin toplantı yeri olmuştur. Çok çeşitli konularda, ilmî, edebî ve aktüel olarak faydalı musahabelerin yapıldığı çınar altındaki bu toplantılara iştirak edenleri dinlemiş olabilmek günümüzde bir bahtiyarlıktır.

(4) Ruşen Eşref Ünaydın, Boğaziçi, İstanbul 1938, s. 74 - 75.

Yavrularınızın istikbalini düşünmek sizin vazifenizdir.

Yavrunuzun okul hayatı ile birlikte masrafları da artacaktır.

Artan bu masrafları karşılamaktaki zorluğu şimdiden hesaplıyarak tasarruflarınızı size faydalar temin edecek bir bankada toplamalısınız

ZENGİN İKRAMİYELERİ İLE

TÜRKİYE HALK BANKASI

YURDUN HER KÖŞESİNDE EMRİNİZDEDİR.

Tarih - 415

(Basın : 60069 - A - 21486)

Tedmür dolaylarında bir köy halkı.

Çökmüş büyük bir medeniyetin son izleri

Tedmür Harabeleri

Yazan : Nazmi SEVGEN

— 2 —

"Şu görünen çökmüş kapalı yollar, insan topluluklariyle doluyordu. Oralarda, mezheplerin kutsal vecibelerini ifa, geçinişlerine ait hususlara itina için kalabalık bir halk toplanıyordu. İnsanlara saadet bir sanat, oraya bütün memleketlerin servetlerini celp ve cezbediyordu. Orada Sûr'un erguvani kumaşları, Semique'nin (1), Keşmir'in kıymetli mensucâtı, Lidya'nın şaşaalı halıları, Baltık'ın kehrubası, Arabistan'ın inci ve kokulariyle Ophir'in (2) altınının, Thule (3) kalayı ile mübadele olunduğu görülüyordu.

İşte, şimdi bu muazzam beldeden kalan eser, hüzün verici bir kadit.., O geniş kudret ve hâkimiyetin kalıntısı, muzlim ve kıymetsiz bir hatıra!.. Bu ravaklar altında isticâl gösteren gürültülü kalabalığın yerini ölüm sessizliği al-

mıştır. Mezarların samt-ı sükûnu, halkın toplantdığı yerlerin gürültüleri yerine kaim olmuştur. Bir ticaret zenginliği, korkunç bir fakre yer vermiştir. Kralların sarayları kurda kuşa sığınak olmuş; koyun sürüleri, mabedlerin kuytuluklarında yatıyor; yılanlar, ilâhların mihraplarında çörekleniyor!.. Ah, bu kadar şan ve şeref nasıl sönmüş, bunca âmâl ve mesai nasıl mahv-u harap olmuştur!.. İşte insanların eserleri böyle yok oluyor, devlet ve milletler işte böyle zevâl buluyor.

NİÇİN BU HALE GELMİŞ ?

Geçmiş zamanların tarihi, muhayyelemde tamamen çizilmiş ve canlanmış bulunuyor. Muazzam yirmi kavmin bu kıt'alarda yaşadığı geçmiş asırları hatırlıyorum. Dicle kıyılarında Asûrlular'ı, Fırat kenarlarında Geldaniler'i, Hint Denizinden Akdeniz'e kadar hüküm süren eski İranlılar'ı göz önüne getirdim. Şam, İdumee (4), Kudüs, Samarya, Samari (5) kırallıklarını ve Filistin'in cengâver hükümetlerini, Fenike'nin tacir cumhuriyetlerini saydım. Diyorum ki bugün nüfusu azalmış olan Suriye'de o vakit yüz kadar büyük şehir sayılıyordu. Ovaları köyler, kasabalar ve çiftliklerle kaplanmıştı (6). Her tarafta ekili tarlalardan, işlek yollardan, sıkışık meskenlerden başka bir şey görülmezdi. Ah, bu bolluk, zenginlik ve hayat dolu asırlar ne oldu?..

Ninova'nın (7) kaleleri, Babil - Babylon'un (8) duvarları, Persepolis'in (9) sarayları, Bâlebek - Baldeck, Kudüs'ün mabedleri nerede?.. Sûr Tyre'in donanmaları, Arad'ın sanat evleri, Sayda - Sidon'un imalâthaneleri ve o gemiciler, tâcirler, askerler kalabalığı ve o çiftçiler, o mahsuller, sürüler, yeryüzü için fahr-u gurur vesilesi olan bütün bu sanat eserleri nerede? Heyhat.. tahrip ve yağma edilmiş olan bu toprağı dolaştım. Bu kadar debdebe ve darâta sahne olan yerleri ziyaret ettim. Terkedilmiş topraklardan ve ıssızlıktan başka bir şey göremedim. Eski halkı ve eserleri aradım, yolcu ayağının toz ve toprakta bırakdığı gibi yalnız izlerini gördüm. Mabetler çökmüş, saraylar devrilmiş, limanlar dolmuş, şehirler yıkılmış, arazî insandan mahrum kalmıştır. Ulu Tanrı, bu kadar meşum değişiklik neden ileri geliyordu? Bu kıt'aların serveti hangi sebeplerle bu derece değişikliğe uğramıştır? Bu kadar çok şehir niçin yıkılmış, buraların sekenesi niçin çoğalıp devam etmemiştir?.

MUKADDES TOPRAKLARIN BUGÜNKÜ PERİŞAN HALİ

Böylece tahayyülâta nefsimi teslim etmiştim. Aleddevam zihnime yeni yeni fikirler geliyordu. Devam ettikçe hepsi temyiz kudretimi karartıyor, kalbime karışıklık ve tereddüt veriyordu. Vaktaki bu kıt'alar, insanların gayret ve saadetini teşkil eden nimetlere nail oluyordu, buralarda sakin olan halk kâfir kavimlerden ibaretti. Bütün memle-

---

(1) Serique; Çin İmparatorluğunun doğduğu ve Lâtinlerce Serica adı altında tanınan Çin seddi'nin müntehi olduğu dağlık memleket ki, ipek buradan çıkmıştır.

(2) Ophir, Yemen veya Afrika'nın bir memleketi ki Hazret-i Süleyman'ın buradan altın getirttiği ve mimar Hiram'ın amelesinin bu iş için oraya gittiği rivayet edilir.

(3) Thule, Marsilyalı gemici Phyheas'ın Britanya adalarından daha kuzeyde keşfetmiş olduğu ada ki, Şetland adalarından biri olması muhtemeldir.

(4) İdumee (Edom), Filistin'in güneyinde ve Batlamyus'un tabirine göre Arabiye-i Haceriye'nin kuzeyinde bir memleket.

(5) Samari, eski İsrail hükümetinin Filistin'deki şehirlerinden biri.

(6) Yoseph ve Strabon'un hesabına göre Suriye'de o zaman on milyon insan vardı. Bugün ise iki milyon bile yoktur.

(7) Ninova, Asûrlular'ın eski başkenti ki, Dicle üzerinde idi.

(8) Babil - Babylone, doğunun en büyük ve zengin bir şehri idi. Semiramis'in yaptırdığı muazzam kaleler, bahçeler acaib-i seb'a-i âlemden sayılırdı. Bugün Hulle şehri civarında kalıntılarına tesadüf edilmektedir.

(9) Persepolis, Darâ'nın yaptırdığı bir şehirdir. Büyük İskender bir nedimesine yaranmak için yaktırmıştır. Kalıntıları İsfahan'ın güney batısında görülür.

ketlerin servetini kapı ve duvarları içine toplayan Fenikeliler, Molocha (10) insan kurban ederlerdi. Zengin şehirleri esaret ve nüfuzu altına alan kıralların saraylarını, İlâhların mabedlerini soyan Geldaniler, bir yılanın (Bel ejderi) önünde ibadet ederlerdi. Yüzlerce milletten haraç alarak istifade eden eski İranlılar ateşe taparlardı. Saadet ve sefahet yadigârı âbideler inşa ve ilâ eden bu şehir ahalisi bile güneş ve yıldızlara taparlardı. Birçok sürüler, verimli tarlalar, bereketli mahsuller dindarlığın mükâfatı olmak lâzım gelen bu şeyler, puta tapanların elinde idi. Şimdi ise bu ovaları, bu dağları mümin kavimler işgal ediyor. Böyle olmakla beraber şimdi buralarda boşluktan ve akametten başka bir şey bulunmuyor. Toprak, takdis ve tekrime mazhar olan bu eller altında böğürtlen ve pelinden başka bir şey yetiştirmiyor. İnsan, ıstırap ve endişe içinde eriyor, göz yaşlarından, gam ve kederden başka bir şey toplamıyor. Harp, kıht, taûn nöbetle hücum ediyor. Bu insanlar peygamberlerin evlâdı değil midir?

Bu Müslümanlar, bu Hıristiyanlar, bu Museviler Allah tarafından seçilmiş, rahmetlere, mucizelere nail olmuş ümmetler değil midir? Öyle ise bu mümtaz ırklar artık Allah'ın lutuf ve nimetlerinden niçin faydalanmıyorlar? Şehitlerin kanlarıyle sulanmış bu mukaddes topraklar eski nimetlerden niçin mahrum edilmişlerdir? Niçin bunlar bunca asırlardanberi diğer ümmetlerden, memleketlerden nakil ve tehcir olunmuş gibidirler?.

Bu sözler üzerine eski Asya'dan bugünkü Avrupa halkına kadar, insanlık âlemi bu kadar çeşitli mezhep ve ahlâkda bulunan kavimlerin sıra ile devredilen hayat tarzını zihnim takip ederken doğduğum toprağın ismi bende vatan hissini uyandırdı. Nazarlarımı o toprağa çevirerek bütün düşüncelerimi onu bırakdığım vakitteki vaziyeti üzerinde tevkif ettim.

Bolluk ve refah içinde yüzen ovalarını, mükemmel çizilmiş yollarını, kalabalık bir halkla meskûn şehirlerini, bütün denizlere yayılmış donanmalarını, Hindistan'ın mallariyle dolu limanlarını hatırladım. Ticaret faaliyetini, denizyollarının genişliğini, âbidelerin zenginlik ve güzelliğini, sanat ve sanayiini, Mısır ve Suriye'nin vaktiyle malik olduklarını benzerleriyle mukayese ederek Asya'nın sönen canlılık ve parlaklığını yeni Avrupa'da tekrar bulduğuma sevindim. Lâkin son bir kıyaslama ile tahayyülâtımın cazip güzelliği hemen zail oldu. Temaşa ve tetkik ettiğim yerlerin faaliyetinin vaktiyle böyle olduğunu düşünerek dedim ki, Avrupa'nın da bir gün onlar gibi terkedilmiş olmayacağını kim temin edebilir?. Bugün nimet ve saadet içinde yüzen Sein ve Taymis nehirlerinin kıyıları, Sviderzee sahillerinde tahayyül ettiğim feci âkibete insanlığın tahammül edip edemiyeceğini kim bilir?.. Benim gibi bir gezicinin bu harabeler üstünde oturup oturmayacağını, göçmüş kavimlerin kalıntılarına, kudret ve azametli hatıralarına sessizce göz yaşı döküp dökmiyeceğini kim bilir?..

Bu düşünce ile gözlerim yaşla doldu. Paltomun eteği ile başımı örterek kendimi insanlığa ait karanlık ve elemli tahayyüllere teslim ettim. Istırap ve teessür içinde insanlığa yazık oldu dedim. Kör bir kader insanın mukadderatiyle oynuyor. Meş'um bir zaruret fanilerin talihini tesadüfî idare ediyor. Hayır bunlar adalet-i İlâhiye'nin kat'i iradesidir ki icra olunuyor. Gizli bir ilâh, idrâk edemiyeceğimiz hükümlerini infaz ediyor. Ulûhiyet esrarını keşif ve idrâke acaba kim cüret edebilecektir?. Binaenaleyh, derin bir merak ve tahayyül içinde gömülü ve hareketsiz kaldım.

HAYALİN SESLENİŞİ

Hayal, bu esnada kulağıma bir hışıltı geldi. Sanki dalgalanan bir hışıltı.. Sanki dalgalanan bir libas ihtizaz ediyor ve kuru, titrek otlar üzerinde hafif bir ayak sesi geliyordu. Endişe ile paltomun yakasını indirdim. Her tarafa gizlice bir göz atarak, birdenbire sol tarafımda ayın gölgeli aydınlıkları içinde, yakındaki mabedin sütunları ve harabelerin ortasından - kabirlerden çıktığı tasavvur olunan tayifler gibi - geniş bir kumaşa sarılmış, beyazımsı bir hayal görür gibi oldum, ürperdim.

---

(10) Moloch, Fenikeliler'in ve diğer bazı kavimlerin putlarından biridir ki ona çocuk kurban edilirdi.

Korkudan hayretler içinde kalmış olduğum halde kaçmaya ve bir şeye hedef olmaktan kendimi korumaya cesaret edemedim. Derinden gelen bir sesin ağır ağır konuşarak şu sözleri söylediğini işittim :

"İnsan, daha ne kadar haksız feryatlarla semaları taciz edecek?. Ne vakta kadar beyhude şikâyetlerle fenalıklarının talihini itham edecek? Gözleri marifet nuruna, kalbi akıl ve hakikatın telkinlerine karşı daima kapalı mı kalacak?.. Bu ışık saçan hakikat, her taraftan kendini gösteriyor, o asla görmüyor. Akıl ve hikmetin sesi, kulağına aksediyor, fakat o işitmiyor. Ey insan, seni şaşırtan tesiri bir an men edebilirsen, kalbin kuvve-i âkilenin lisanını anlamaya muktedir ise, bu harabeleri istintak et!.. Sana verdikleri dersleri oku!.. Bunca yüzyılların şahidi olan kutsal mabedler! İhtirama değer mezarlar! Evvelce şeref ve şan için dikilmiş sütunlar, siz de bu anma işinde isbat-ı vücut ediniz!. Akl-ı selim mahkemesinde haksız ithama karşı şahitlik ediniz! Yalancı hikmetin, riyakâr dindarlığın müdafaasını susturunuz! İftira ve buhtan eden insandan yerlerin ve göllerin intikamını alınız!"

FÂNİLERE SUALLER

Fanilerin talihi ile nizamsız ve kanunsuz oynanan bu kör kader nedir?. Neden bu kıt'aların üstünde ilâhî lânet devam ediyor? Bu sahraların boşluğunu ve sessizliğini devam ettiren bu ilâhî gazep nerededir? Söyleyiniz! Ey geçmiş zamanların yadigârı olan âbideler! Gök kanunlarını mı, yer hareketini mi değiştirdi? Güneş fezada hararetini mi söndürdü? Denizler artık dalgalarını yükseltmiyor mu? Yağmurlar, çiğler havalarda sabit mi kaldılar? Dağlar suların kaynaklarını mı kestiler, nehirler kurudular mı? Ağaçlar tohum ve meyvalarından mı mahrum oldular? Cevap veriniz, ey ıstırap içinde kıvranan insanlar! Allah, tabiata bizzat bahşettiği bu iptidaî ve sabit nizamı değiştirdi mi? Evvelce lutuf ve ihsan ettiği nimetleri insanlardan esirgiyor mu? Hakikatta hiç bir şey değişmemişse, onu vücude getiren sebepler henüz baki ve mevcut ise neye binaendir ki bugünkü insanlar dünkülerin nail oldukları nimetlere mazhar olmasın? Ah, siz yalandan talihi ve ulûhiyeti itham ediyorsunuz. Söyleyiniz, ey yalancı ve müraî insanlar! Bu yerler viran olmuşsa, azametli şehirler ıssız çöle dönmüşse bu harabiye Allah mı sebep olmuştur? Bu sûrları deviren, bu mabedleri temelinden yıkan, her şeyi silip süpüren Allah'ın eli midir, yoksa insanların eli midir?..

Halkı yokeden, mahsulleri yakan, ağaçları söken, ekinleri yağma eden, esaret zincirlerini şehirlere ve ateşi ovalara getirmiş olan zor, bâzu-i İlâhi midir ? Yoksa insanların kolları mıdır? Mahsulün tahribinden sonra ansızın kıtlık geldiği halde buna sebep olan Allahın intikamı mıdır? Yoksa insanın akılsızca taşan gayzı ve tehevvürü müdür? Halk kıtlık içinde yıpranmış olduğu zaman taûn çıkarsa onu gönderen gazeb-i İlâhi midir? Yoksa insanın gaflet ve isabetsiz tedbirleri midir ? Kıtlık ve taûn halkı biçip bitirdiği vakit, toprak boş kalmış olursa orasını insanlardan tecrid eden Allah'ın eli midir? Çiftçiyi mahveden, verimli tarlaları hasara uğratan, ovaları harap eden onun zulmü müdür? Yoksa icra-i hükümet edenlerin hırs ve tamaı mıdır? Kanlı savaşları meydana getiren onun büyüklüğü müdür? Yoksa hükümdarların ve vükelâsının kinleri midir?

Ailelerin servetini alt-üst eden iradelerinin fesadı mıdır? Yoksa kanunların ve icra vasıtalarının irtikâbı mıdır? Velhasıl efradı bin şekil altında azaba maruz bırakan haşâ onun ihtirası mıdır? Yoksa insanların ihtirası mıdır? İnsanlar, fenalıklarının elem ve ıstırabını, onun çare ve tedbirlerini idrâk edemiyorlarsa muhatab olan ilm-i İlâhi midir? Yoksa kendi cehaletleri midir?

Ey faniler, talihin şeametinden ve ilâhi hükümlerden şikâyeti kesiniz. Cenab-ı Hak, Hayr-ı âlâ olduğuna göre bizim günahlarımızın faili olur mu? Hayır, hayır. İnsanın şikâyet ettiği garabet, kaderi garabeti değildir. Aklın dalâlette kaldığı zulmet, Allah'ın mechulü değildir. Felâketlerin kaynağı, semalarda değil, yeryüzünde kendi yanındadır. O kaynak Allah'ın indinde meçhul değildir. O, bizzat insanın özündedir, onu bilmek ve tanımak lâzım!.."

Yakın tarihimizden
Meçhul sahifeler :

TRABLUSGARP HARP SAHASINDA BİR CİZVİT RAHİBİ

Yazan : Cemal KUTAY

— 2 —

Geçen sayımızda, asıl adı FRER POL olan bir Fransız Cizvit rahibinin, dokuz sene, misyonerlik yaptığı Libya'da, kendisini Sünûsî Şeyhi gibi göstererek, İtalyanların 1911 saldırısında Osmanlı Türklerinin safında nasıl mücadeleye soktuğunu ve gördüklerini İllüstrasyon dergisinde Jorj Dümon takma adı ile yayınladığı zaman, kimsenin bilmediği hakikatlerin dünyada uyandırdığı geniş ilgiyi anlatmış, kendisini, Benî Yusuf kabilesine, müdafaa kumandanlığının mümessili olarak gönderilmesi safhasında bırakmıştık.
Hâlâ bilmediğimiz ibretli safhalar, bundan sonraki bölümdedir.

İtalyanlar, istilâlarını başarabilmek için başkalarının pek hatırına gelmiyen tedbirlere (!) baş vurdular : Teni esmer askerlerini seçerek, onlara, bazen Urban, bazen Osmanlı kıyafeti giydirdiler : Sahneye çıkar gibi... Ve, ilk günlerde bu hareketlerinde oldukça da başarı gösterdiler.

Yukarıdaki klişede, bu kılıklarıyla esir edilen bir İtalyan grubu görülüyor.

"Fazzân, Şimalî Afrikaya doğru, keder verici tenhâlık arzeden kum çöllerinin başlangıç noktasındadır. Kısaca CEBEL, yâni DAĞ denilen, muhitte başkaca yükseklik de olmadığı için özel isme ihtiyaç duyulmıyan yeğâne irtifâın iki meyline yerleşmiş Benî Yusuf kabilesi, muhitin en kalabalık Bedevî topluluğu idi. İstanbula isyan eden Yeniçerilerin kurdukları DAYILAR idaresine karşı geldikleri için kıyıları terketmişler, iki yüz seneye yakın zaman evvel bu uzak ve dağlık mıntakaya yerleşmişlerdi. Muhitin en savaşçı insanları olarak tanınmakta idiler.

Gece - Gündüz durmadan giderek on bir menzillik Fezzân'ı, dokuz menzilde alabildim. Benî Yusuf Şeyhi Tarık Hammad, beni güleryüzle karşıladı. Osmanlı Kumandanlığının mektubunu okudu. Heyecanlanmıştı. Harb vaziyetini, İtalyanların nereleri tuttuklarını sordu.

İzahlarım bittiği zaman ellerini dizlerine vurdu :

"— Onları sahilden ilerletmemek lâzımdı. Amma geldikleri gibi def'olurlar. Ne için bizleri cihada daha evvel dâvet etmemişler?"

Urbanda harb ve sulh kararları, kabilenin yaşlıları ve nüfuzlarının reyile verilir. Şeyh Tarık Hammad, Benî Yusuf'un ileri gelenlerini topladı, onlara Osmanlı Kumandanlığının mektubunu okudu. Çadırda evvelâ derin bir sükût hüküm sürdü. Sonra Şeyh'in amcası, çok yaşlı ve gözleri az gören bir ihtiyar ellerini gök yüzüne doğru kaldırdı:

"— Başkasının yurduna saldırmak Allahın indinde menfûrdur. Fakat kabahat bizimdir. Tedbirde kusur ettik. Onları kendi gafletimizle davet ettik."

Sonra bana döndü :

"— Recep Paşa nerede? Onun atlıları nerede? Sahildeki topları ne oldu?"

Recep Paşa, Trablusgarpde kumandan iken Türk Meşrutiyetinin ilânından sonra Harbiye Nazırı olarak İstanbula çağırılan ve vazifeye başladığı gün kalb sektesinden ölen, buranın çok tanıdığı ve hürmet ettiği kumandandı. Duyduklarımı anlattım.

Şeyh Hammad, CİHAD EMRİ'ni, dağ yamacının iki tarafına yaygın çadırlara münâdilerle ilân ettiği zaman, vâhayı yeknesak bir gulgule doldurmuştu : Bu, Urban'ın harb kararı içinde YA ZAFER, YA ÖLÜM ahdinin ifadesi idi.

Ellerde iptidaî silâhlarıyla gencinden yaşlısına kadar erkekler, grup grup toplandılar. Kadınlardan yaşlı, fakat güçlü kuvvetliler, mücahidlere şahsî işlerinde ve yaralanmaları halinde bakmak için refakat edeceklerdi. Genç kadınlar, kızlar, çocuklar, ruha tesir eden sesleri ve melânkolik ritmlerle şarkılar söylüyorlardı. Fakat hiç birisinde ayrılığın kederi yoktu. Aksine, yerine getirilmesi şart bir vazifenin rahatı vardı.

BERKA'ya, dört yüzü aşkın cins atlar ve hecinler üzerinde süvârî, bine yakın da yaya askerle döndüğümüz zaman, bizi merasimle karşıladılar. Bu netice de, Osmanlı kumandanlığının ümidinin üstünde idi."

HARBİN KADERİ OSMANLILAR LEHİNE DÖNÜYOR

"Harb, o günlerden sonra Osmanlılar lehine dönmiye başladı. Türk zabitleri, bu neticeyi o kadar tabiî telekki ediyorlardı ki, bahis mevzuu bile yapmıyorlardı.

Benî Yusuf yolculuğundan sonra Osmanlı kumandanlığının hakkımdaki güveni artmıştı. Benim Fransızca ve İtalyanca bilmemin onları şüphelendirmiyecek bir hikâyesini, kolaylıkla benimsediler. Türkler, mecbûr kalsalar dahi yalan söylemekten nefret eden insanlardır. Gariptirki, hepsi Müslüman olmakla beraber, meselâ Mısır ve Suriyede yalan, âdeta hayatın tabiî tecellileri arasındadır. Benim iki yabancı dili, ESİR olarak bulunduğum zaman içinde öğrenmemi tabiî karşıladılar ve bu inanç bana onların safında ayrı bir mevki temin etti.

İki taraf, birbirinden esir alıyordu. İtalyanların elde ettikleri esirler, daha çok yerli halk ve Urban idi. Türkler ise, İtalyadan bu harb için yetiştirilmiş tam teçhizatlı askeri, baskınlarla kuşatıyorlar, hiç bir zaman muharib bir millet olma vasfı gösterememiş İtalyanlar, tarihin derinliklerinden Türkler için duydukları korku ile topluca teslim oluyorlardı. Çok iyi biliyorum ki, bir defa Ayn-ı Zöhrâ'da içlerinde sadece yirmi altısı Türk olan yüz kişilik bir grub, baskınla çevirdiği İtalyanların üzerinden silâhlarını, malzemelerini, hatta Türklerin safında çok ihtiyaç duyulan kuma batmaz şekilde Romanın hazırlattığı ayakkabılarını alıp, kendilerini serbest bırakmıştı: Çünkü Osmanlı cephesinde ne bunları barındıracak tesisat, ne de verilecek ekmek -yâni övütülmüş arpa unu bulamacı- vardı. İtalyanların şişkin torbaları ise en değerli konservelerle dolu idi!

1912 senesinin girişini, kendi kendime, sessiz ve duamı içimde saklıyarak kutladım. Bu hareketimle biraz vicdan azabı da hissettiğimi itiraf edeyim."

MEBUS FERHAT BEYLE ÖN SAFLARDA

"Birkaç gün sonra bana siyah, sık sakallı, nâfiz bakışlı, Fransızca da bi-

len bir zatı tanıştırdılar: Bu, mahallî Urban arasında teşkilât kurmıya gelen ve muhitte çok sevilen, Osmanlı Parlemantosunda Trablusgarp mebusu Ferhat Beydi. O da benden hiç şüphelenmedi. Eğer aslımı tahkik etmeye kalkışmış olsa idi, zannediyorum ki müşkil mevkide kalabilirdim. Fakat şunu da söyliyeyim ki, Türkler, bazılarının zannettiği gibi asla müteassıp değildirler: Böyle olmuş olsa idi, fethettikleri bir çok yerlerde, İslâm dininden başka din bırakmazlardı. Halbuki onlar, hududları na aldıkları bütün ülkelerdeki halkın hem dinine, hem mahallî yaşayışına asla müdahale etmemişlerdir. Osmanlı diyârında Katolik kiliseleri, meselâ bizim Hıristiyan olan Ortodoks Rusyadan daha fazladır.

Ferhat Beyle en ön saflara kadar gittik. Burası tehlikeli mıntıka idi. İtalyanlar, adetâ birer ağaç iriliğindeki **Brovak**'larla **(Araplar bunlara Çiriş, Türkler Zakkum Çiçeği diyorlar)** saklanmıya pek müsait hâlde bulunan yerleri siperler derinliğinde kazarak içlerine girmişlerdi. Ellerindeki silâhların atış üstünlüğüne dayanarak mevzi harbi yapıyorlardı.

Buraların hâkimi olan Şeyh Ufeyli, kendi urbanlarıyla taarruza geçerek İtalyanları sahile kadar atmak hazırlığında idi. Ferhat Bey de bu sebeple ön safa gelmişti. Böylelikle ateş hattının içine girmiş bulunuyorduk. Yerli halk, gazvelerle baskın harbini çok iyi bildiklerinden üzerlerimizdeki beyaz harmaniyelerle güneşin altında daha aydınlık, daha beyaz olan taş ve kumlar içinde hareketsiz kaldığımız anlarda farkedilmiyorduk. Şeyh Ufeyli'nin süvarî ve hecînsüvarları bir ânda hücuma başladılar. Fakat İtalyanların bu hazırlığı öncesinden haber aldıklarını kısa zamanda anladık. Bizim üzerinde olduğumuz tepe ne zaman ve nasıl sarılmıştı, anlıyamadım. Kesif makinalı tüfek ateşi etrafımızda gittikçe daralıyordu. Ferhat Bey bana, atının arkasına binmemi ve ateş hattından çıkmamızı adetâ emir verir gibi bağırdı. Hayır.. Ben ona mâni olabilirdim. Kat'i kararımı söyledim: Kadere rıza gösterecektim. Belki de böyle arzu ediyordum. Olduğum yere çömeldim. Etrafımda kurşunlar, gittikçe darlaşan mihverlerle yanı başıma düşüyordu. Tevekkülle gözlerimi kapattım. Bir anda omuzlarımdan sarsıldım, başıma ağır bir cisim indi, ancak yerde sürüklenir gibi götürüldüğümü hissettiğim anda gözlerimi açtım: İtalyan mevzilerinde idim ve esir edilmiştim."

GARİP İŞKENCELER VE İDAMA MAHKÛMİYET...

"Çok kısa, müdafaasız ve adetâ Ortaçağdan kalmış usul ile idama mahkûm olmam, hepsi hepsi sekiz günlük zamandır.

İtalyanların, bilhassa Şeyh'ler, askerî şahsiyetler ve yerli halkı ayaklandırabilecek kimselerin gözlerini korkutmak istedikleri muhakkaktı. Muhakeme sırasında, gûya hâkimlerin konuştukları İtalyanca ile, adaletin nasıl maskara edildiğini iğrenerek dinledim. Çoğu, hukuk mefhumu ile alâkasız kimselerdi. Beni, kıyafetim ve öteki esirlerin şahadeti ile ŞEYH zannettikleri için idama mahkûm etmişlerdi : Suçumu hain Bingazi Belediye Reisi Hassuna'nın kardeşinin tercümanlığı ile yüzüme karşı söyledikleri zaman hayretim, hiddete döndü :

"— Bunların hepsi yalan.. Ben ne İtalyan esiri öldürdüm, ne öldürttüm, ne hırsızlığa teşvik ettim, ne de soygunculuk yaptım." dedim. Arapça söyledikleri mi Hassuna'nın kardeşi Hâkim kılıklı İtalyan zabitine tercüme ettiği zaman, o, yanındaki asık suratlı arkadaşına söylendi :

"— Bu idam mazbatalarını daha kısa yazalım. Salib-i Ahmer'e verilecek olanların sayısı çoğaldı. Dosyaya da koymamak lâzım. En iyisi ve kestirmesi, Paolo'nun söyledikleri.. Kaçmıya kalkışmış olurlar, kaçarlarken de nöbetçilerinin silâhını alıp onu öldürmüş olurlar, çarpışma sırasında da yaralanmış olurlar.. Kim soracak?"

Asık suratlısının dudakları tasvib eder gibi oynadı: Bu adamlar, ırk olarak zannettiğim son müsbet unsuru olan neş'e ve güleryüzü de kaybetmişlerdi. Esaretim günlerinde dinlediğim bir hadisenin doğruluğunu anladım : E-

Trablusgarp savaş cephesinin hususiyetlerinden birisi de - Frer Pol'un çok defa tasdik ve tasrih ettiği üzere... - mücahidlerin elinde ne var ne yoksa, hepsinin "düşman malı" olması idi. Hakikaten, oraya gidebilen genç Türk zabitleri, değişik isim ve adlarla, başkalarına ait hüviyet ve pasaportlarla İngiliz kontrolundaki Mısır sınırlarını geçtiklerinden, üzerlerinde tabancaları dahi yoktu ve olamazdı. Herşeylerini, çok bol ve cömertçe sahib olan karşı düşmanlarına anî baskınlar yaparak elde ettiler. Osmanlı İmparatorluğu Teşkilât-ı Mahsusa Reisi rahmetli Eşref Sencer Kuşcubaşı, birçok baskınların, eksik malzemeyi tamamlamak için önceden tesbit edilmiş mıntakalara yapıldığını samimiyetle itiraf eder: Savaşa ait fotoğraflar bile, Eşref Beyin Seyit Abdullah bölgesindeki İtalyan mevzilerine yaptığı bir baskın sonunda iğtimam edilen malzeme arasında çıkan fotoğraf makinesi ile, bizzat kendisi tarafından çekilmişti!..

Yukarıdaki klişede, Yemen'den mücadeleye iştirâk için gelen ve daha sonra Zuvârâ mıntakası kumandanı olan binbaşı Musa Beyi, İtalyanlardan alınan otomobili önünde görüyoruz.

sirler arasında kalıp da korkutmak istediklerini öldürüyorlar, ötekileri de ÇÖL'ün boşluğuna susuz ve gıdasız salıverip telef ediyorlardı: İtalyan medeniyetini daha iyi kavrıyordum."

SALİB-İ AHMER
(Kızıl - Hac) **SAHNEDE**

Artık idama mahkûm olduğum için beni bir gölgeliğe bile götürmek ihtiyacını duymadılar. Diyeceksiniz ki asıl hüviyetimi söyliyerek hayatımı kurtarmayı düşünmedim mi? İttihamlar o kadar ağır ve evvelinden hazırlanan malûm karar o kadar mucib sebepli idi ki, bir an, bana itimad etmiyeceklerini düşündüm ve öte taraftan da bana inanmış adamların nedametini vicdanım ezilerek hatırladım. Yapamadım..

Derin bir yeis içinde idim. Ölümü, mutlak tevekkülle kabul ettiğime itimad ediniz: ŞEYHliği, sadece kıyafetiyle değil, hayat felsefesi ile benimsemiştim. Zaten beden takatım da çok zayıflamıştı. Gözlerimi kapadım ve adetâ kendimden geçtim.

Ayak sesleri, Fransızca, İngilizce, İtalyanca konuşan insanların sual - cevapları arasında kendime gelir gibi oldum: Aralarında rahibler de vardı, hastabakıcı kadınlar da vardı gelenlerin..

Kalabalık heyetin kimliğini kısa zamanda anladım: Salib-i Ahmer **(Kızıl Haç)** heyeti idi.

Benimle beraber muhtelif cezalara mahkûm edilmiş esirlerden mühim kısmı ortada yoktu. Onların, Salib-i Ahmer heyetinin gelişi dolayısiyle sefil manzarasının görülmemesi için İtalyanlar tarafından uzaklaştırıldıkları anlaşılıyordu. Beni gören bir rahip, yanındaki ile beraber yaklaştı ve teessürü tonundan sarahatle anlaşılan bir sesle :

"— Bu bir Şeyh değil mi? Bir din adamı değil mi? Yapılan muamele biraz ağır değil mi?" dedi. Öteki sustu. Bu aynı sual ile biten cümlesi cevapsız kaldı rahibin.. Fakat, daha sonra neler cereyan etti, bilmiyorum, benim idam cezamı tehir ettiler: Ağır hapis cezasına mahkûm edilen öteki esirlerle beraber, tahkik heyetinin gitmesini takib eden gece yarısına doğru, bizi, Türk müdafaa siperlerinin aksi istikametinde, ellerimiz bağlı olarak bir kaç kilometre götürdüler ve, sonra, evet s·e r b e s t bıraktılar.. Fakat bu bırakış ölümün içine terketmekti: Ne suyumuz, ne gıdamız vardı. Bu şartlar içinde onlar, elbette en acı istiraplarla ölebilirlerdi. Fakat biz, YERLİ HALK idik. Ben de bunlardan birisi hâlinde idim: Kuyuların yerini de biliyorduk, çevredeki meskûn yerler de bizim için malûmdu.

Nitekim böylece hepimiz kurtulduk."

SAHTE MEDENİYETÇİLER VE GALİPLE MAĞLÛBUN YER DEĞİŞTİRMESİ

"Savaş sonuna kadar hakikî hüviyetimi sakladım ve Osmanlı - İtalyan mücadelesini her safhası ile takip ettim.

Bugün, o kapanmış devirden bende iki hatıra vardır: Birincisi, medeniyeti sahte bir örtü gibi üzerine çekenlerdir: Bu örtünün altında her türlü facia cereyan etmiştir. Bu toprağa gelenler sadece şahsî zulümler ve tethiş sistemlerinin icabı tazyikler kurmakla kalmamışlardır: Zayıf ruhlu ve menfaatperest bünyelileri de baştan çıkarmışlardır. Halbuki dinimiz Hıristiyanlık aksini emreder.

İkincisi, hakikatte galib olan Türkler, harb sahasında mağlûb olan İtalyanlarla neticede yer değiştirmişlerdir. Bu acı hakikat de Hıristiyanlık Dünyasının, Osmanlıları Avrupa topraklarından olduğu kadar, buralardan da kovmak yolunda vermiş olduğu kararın tatbikatı olmuştur: Balkan Harbi çıkıp ta, genç Türk zabitlerinin vatanlarını müdafaaya koştukları zaman, Trablusgarp'de İtalyanlar mağlûb idiler: Çünkü kuvvetli donanmalarının varlığı ile elde ettikleri sahile yerleşmişler, fakat içerilere adım atamaz olmuşlardı. Türkler ise bu sahil hattını mütemadiyen sıkıştırıyorlar, daraltıyorlardı. Aradan geçecek günler içinde İtalyanların ancak, harb gemilerinin atış sahası içine tıkılacakları na asla şüphe yoktu. Bu takdirde de İtalyanların tutunması imkânsızdı. Bu mümkün olsa dahi, İtalyanların gayelerine ermeleri suya düşmüş olacaktı: Çünkü onların istediği, Şimalî Afrikanın sınırlarının başladığı Dehibât çölüne kadar bütün sahayı ele geçirmeleri idi. Harb plânlarını böyle hazırlamışlardı. Habeşistanda uğradıkları bozgunu unutmamışlardı. Trablusgarpte benzer neticelerle karşılaşmamak dikkati içinde idiler.

Genç Türk zabitleri Trablusgarpden ayrıldıktan sonra, Bab-i Âli İtalyanlarla Uşi anlaşmasını yaptı ve Trablusgarp, galibden mağlûba teslim edildi.

Bir müddet daha buralarda kaldım. İnsanlarını olduğu kadar, Şeyhliğimi ve o manevî vazifenin telkin ettiği fikirleri de sevmiştim.

İnsanların vicdan rahatı, doğruluğuna inandıkları fikirlerin yanında olmakla mümkündü: Ben, Cizvit tarikatinin Rahibi Frer Pol, üzerimde Sünnusî Şeyhlerinin kıyafeti, hayatımın tatbikatında onların adalet ve bilhassa şefkat duyguları, daha mes'ut ve Allaha karşı ömrümün hesabını vermiye daha hazır idim."

★ ★ ★

Frer Pol uzak - yakın mazi içinde tek mi? Daha niceleri var ki, onların varlığından ancak, vicdanlarının baskısı, öteki duygularının üzerine çıktığı zaman haberdâr olabiliyoruz..

Kimya Enstitüsü talebelerinden Mediha Hurşit ve Hayriye Ethem Hanımlar, enstitünün bayanlara mahsus lâboratuvarında çalışırlarken. (Bu fotoğraf, 1919 yılında üstad Mehmed Ali Kâğıtçı tarafından çekilmiştir.)

Kimya Enstitüsünün 51. ve Türkiye Kimya Cemiyetinin 49. yıldönümünde

Türkiye'de Kimyagerlik

Yazan : Mehmet Ali KÂĞITÇI

— 3 —

İstanbul'da Belediye Kimyahanesinin kurulması teşebbüsü çeşitli sebeplerle önlenince, bunun yerine bir lâboratuar tesis edilmiştir.

"Bu derme-çatma lâboratuvarın vücud bulması için dahi engellemeler olmuşsa da, hususiyet-i hâli ve şehrin ihtiyacına adem-i müdahalesi hasebiyle daha ileri gidilmemiştir."

Bu lâboratuvarın kuruluşunda, 12 Teşrinisâni 1324 (1908) tarihli mazbatada imzası bulunan Muhiddin Beyin ve bilhassa Kimyager İbrahim Etem (Ulagay) Beyin büyük himmetleri olmuştur.

Kimyager İbrahim Etem (Ulagay)'ın 1327 (1911) yılında Darphane Kimyagerliğine tayin edilmesi üzerine, Belediye Lâboratuvarına Feshane fabrikası Kimyageri Mustafa Muhlis (Ünal) getirilmiştir. Mustafa Muhlis Ünal, Belediyenin Merkez binasında kurulmuş olan bu küçücük Kimyahanenin noksanlarını ikmale pek çok gayret etmiştir.

Fakat 1328 (1912) senesi sonlarına doğru, Müessesât-ı Hayriye-i Sıhhiye idaresi lağvedildiğinden, Kimyahanenin âlât ü edevât-ı fenniyesi, kısmen Etfâl ve kısmen de Haseki Hastahanelerine dağıtılmış ve böylece Belediye Kimyahanesi, henüz teşekkül ederken parçalanmıştır.

Bu hadise o zamanki Sıhhiye Müdürü Rıza Nuri Beyi pek üzmüş, alâkasını tahrîk etmiştir. Sıhhiye Müdürü Dr. Rı-

za Beyin himmeti ve askerde bulunan Kimyager Mustafa Muhlis (Ünal) Beye vekâlet eden Kimyager İbrahim Etem (Ulagay) Beyin verimli çalışmaları sayesinde, Şehremaneti merkez binasında, 1329 (1913) yılında yeniden bir Kimyahanecik tesisi mümkün olmuştur. Etfâl ve Haseki Hastahanelerine dağıtılmış bulunan âlât ve edevât-ı fenniye ve mi'yârât-ı kimyeviye de geri getirilmiştir.

Fakat Merkez Binasındaki mahallin uygunsuzluğu, Kimyahanenin naklini icabetirmiş, ve böylece bir göçebelik devri başlamıştır.

Saraçhanebaşı'nda Belediyece, yeniden inşa edilen Kimyahane binasına taşınmazdan önce Belediye Kimyahanesi, Ankara Caddesinde Orhanbey Hanında (hâlen Güven Palas, Vakit yurdunda) bulunuyordu.

İstanbul Belediye'sinin esaslı bir Kimyahaneye sâhip olması lûzumunu, 15 Şubat 1339 (1923) tarihinde Şehreminliğine ve 12 Mart 1339 tarihinde de İstanbul Valiliğine tayin olunup, her iki vazifede 8 Haziran 1340 (1924) tarihine kadar hizmet etmiş bulunan Vali ve Şehremini Haydar Bey çok iyi kavramış; Saraçhanebaşında, Fatih Kaymakamlık binası ile İtfâiye binaları arasındaki, Köşebaşı arsaya yeni bir Belediye Kimyahanesi binası inşa ettirmiştir.

Bu sayede Belediye Kimyahanesi göçebelikten kurtulmuştur.

Saraçhanebaşındaki Belediye Kimyahanesi binasının inşaatı, Vali Haydar Beyin infisâlinden sonra tamamlanabilmiş olduğundan, açılış töreni 9 Haziran 1340 (1924) günü İstanbul Şehreminliğine tayin edilmiş bulunan Operatör Dr. Emin Erkul tarafından 18 Eylül 1340 (1 Ekim 1924) günü yapılmıştır. Merasimi müteakıp Hâtıra Defterine yazmış bulunduğu satırlar dikkate şâyândır :

"Lehülhamd Şehrin çok muhtaç olduğu Kimyahaneyi açmak şerefi bana müyesser oldu. Ancak şerefin büyüğü, ihtiyacı takdir ederek tahsisatı veren selef-i muhteremim Ali Haydar Bey-efendi ile Cemiyet-i Umûmiye-i Belediye a'zâ-yı kirâmına âittir.

Seleften halefe müdevver işlerin bu suretle intâcı memleketimiz için ne kadar arzu edilir bir şeydir."

18 Eylül 1340 Şehremini
Operatör EMİN

KURULUŞ SAFHALARI

Cumhuriyet'in 10. Yıldönümü şerefine, 29. 10. 1933 tarihinde neşredilmiş bulunan Belediye Mecmuasının 109 - 110 sayılı fevkalâde nüshasında, Belediye Kimyahanesinden şöyle bahsediliyor :

"Belediyelerin en mühim vazifelerinden birisi, bilhassa yenilecek ve içilecek şeyleri, hiyle ve tağşiş'den kurtarmak olduğu düşünülerek 1910 (1326) senesinde iptidâ, Belediyenin Hayır ve Sıhhat müesseselerine mahsus olmak üzere, ufak bir Kimyahane tesis olunmuş ise de, bilâhare ötede beride is ticâr olunan binalar Kimyahane ittihaz edilmiş idi. Kira ile tutulan gayr-ı fennî binalarda Kimyahane'nin bulunması muvafık olmıyacağına ve binadan binaya taşındıkça, pek dakik ve kırılır, dökülür, aynı zamanda kıymetli bir çok fennî âletlerle eşyanın zıyâa uğradığı görülmesine binaen bu gibi mahzurları ortadan kaldırmak üzere 1924 senesinde, 27.000 lira sarfiyle Saraçhanebaşında ve Fatih Belediye Şubesiyle İtfaiye binasının köşesinde, her türlü tahlilâtı yapmağa müsait kârgir bir Kimyahane inşâ ettirilmiştir.

Hânedanın İstanbuldan çıkarılması dolayısiyle Sarayda lûzumsuz kalan Kimyahanenin bir kısım eşyası Belediyece satın alındığı gibi, seneden seneye tekemmül etmek üzere binlerce liralık âlât ü edevât da mubayaa edilmiştir. Ankara Hükümet Merkezi olduktan sonra buradaki Hükümet Kimyahanesi Ankara'ya kaldırılmış olduğundan, bugün İstanbul'da Belediyeninkinden başka ihtiyacı temin edecek resmî bir Kimyahane olmadığı için

---

(12) 1919 yılında kurulmuş bulunan "Türkiye Kimya Cemiyeti" nin 50. Yıldönümü münâsebetiyle hazırlanmakta bulunan esere, Kimya Enstitüsü mezunlarının tam listesi ve elde edilebilen resimleri dercolunacaktır.

bu müessese Beledî ve Sıhhî vazifesini yaptıktan sonra hariçten gönderilen şeyleri, ücretle tahlil etmek suretiyle Belediye için mühim bir varidât menbaı olmuştur."

DARÜLFÜNÛNDA KİMYA DERSLERİ

1908 Meşrûtiyet inkılâbından sonra Darülfünûn Fen Fakültesinde tatbikî Kimya'ya önem verildiği anlaşılıyor. 1912 de tatbike başlanan müfredat programlarında Kimya-yı Madenî (Anorganik Kimya), Kimya-yı Uzvî (Organik Kimya), Kimyayı Hayâtî (Biyokimya) derslerinden başka Kimya-yi (Analitik Kimya) dersinin de yer almış bulunduğu görülüyor.

Balkan Harbi yüzünden tatbikatı sekteye uğrayan mezkûr programla da iktifa edilmiyerek esaslı ıslâhata karar verilmiş, tasarlanan inkişafı tahakkuk ettirmek maksadiyle Almanya'dan bir Hey'et-i İlmiye getirilmiştir. Getirilen Profesörler 1 Teşrinievvel 1331 (1915) de işe başlamışlardır. Bu yeniliklerde Hükümet, harp sanayii, harp ihtiyaçları ve çeşitli memleket işleri karşısında KİMYA'nın önemli rol ve mevkiini takdir ederek bu şubeye hususî bir itina göstermiştir. Diğer şubelerdeki hemen bütün dersler için birer Profesörle iktifâ edilmiş iken, KİMYA'nın Gayr-ı Uzvî (İnorganik), Uzvî (Organik) ve Sınaî (Endüstriel) şubeleri için üç muhtelif Hoca getirilmiştir. Ve bu şubeler ayrıca Türk Müderris (Profesör), Muallim ve Muavinleri ile takviye olunmuştur. Yine bu yılların en önemli olayı da 1917 de "Yerebatan Kimya Dârülmesâisi" nin (Yani Kimya Enstitüsünün) kurulmuş olmasıdır.

Kimya Enstitüsü'nün kurulmasını ve Almanya'daki benzerleri gibi çalışmasını sağlamış olan yabancı Profesörlerin adları şöyledir :

Prof. Arndt, Kimya-yı Gayr-ı Uzvî (Anorganik Kimya) okutmuştur. Prof. Arndt, Dârülfünûn lâğvedilerek Üniversite kurulduktan sonra, tekrar İstanbula gelmiş, Kimya Enstitüsünde tedrisata devam etmiştir. Prof. Hoesch, Kimya-yı Uzvî (Organik Kimya) okutmuştur. İstanbulda, Uzvî Kimya Hocası olarak çalıştığı sıralarda bir "Keton sentezi" yapmış ve bu keşfi takdir ile karşılanmıştır. Prof. Fester, Kimya-yı Sınaî (Endüstriel Kimya) okutmuştur.

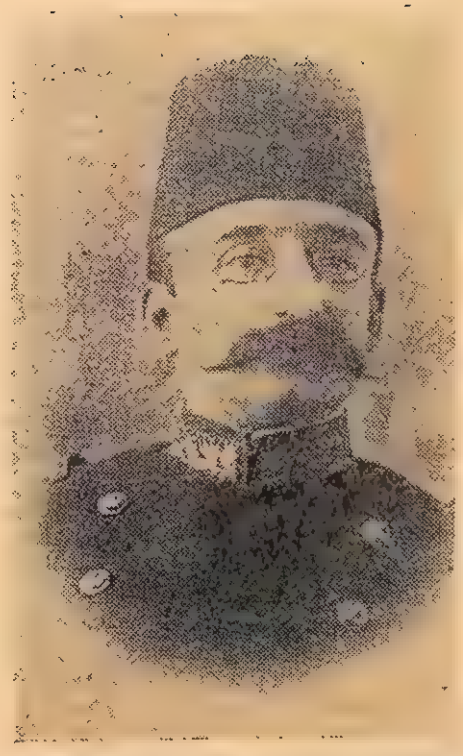

İstanbul'da ilk defa bir Belediye Kimyahanesinin kurulması lûzumunu o zamanki Şehremini (Belediye Başkanı) Rıdvan Paşaya anlatan ve bununla da yetinmiyerek ayrıca bir de lâyiha takdim eden Kimyager Dr. Ali Rıza Bey.

Türk hocaların, okuttukları dersler de şöyle idi :

Müderris Cevat Mazhar Bey Hayâtî Kimya; Fazlı Fâik Bey Tahlilî Kimya; Müderris Şevket Bey Gıdaî Kimya; Sûzi Osman Bey Mevâdd-ı Mülevvine (Boyayıcı maddeler) ve Usûl-i Telvin (Boyama metotları) derslerini okutuyor, tatbikatını da yaptırıyorlardı.

Yardımcı derslerin tevziatı da şöyle idi :

Müderris Hüsnü Hâmid Bey Riyâziyât-ı Umûmiye (Mathématique générale); Müderris Sait (Maarif Nâzırı) ve Tevfik Beyler Fizik ve Fizik Tatbikatı; Prof. Penck İlm-i Arz (Géologie) derslerini okutmakta, tatbikatını göstermekte idiler.

Umumî harbin sonunda (Ekim 1918) ecnebî profesörler memleketlerine avdet edince, Gayr-ı Uzvî (Anorganik) Kimya dersi Müderris Ligor Beye; Uzvî (Organik) Kimya dersi, Prof. Hoesch'ün muavinliğini yapmış bulunan, Müderris Ömer Şevket Beye; Sınaî Kimya dersi de, Hayâtî Kimya Hocası Müderris Cevat Mazhar Beye tevdi olunmuştur. Tahlilât-ı Sınâiye (Analyses industrielles) adı ile ihdâs olunan derse, İsviçre'de tahsil etmiş bulunan, Nazmi Âsaf Bey tayin olunmuştur. Madeniyat ve Arziyât (Minéralogie, Géologie) dersi de Fransa'da Saint - Étienne Maden Mühendis mektebinden mezun, Dâmat Kenan Beyin uhdesine tevdi edilmişti. Maadin Umum Müdürü bulunan Damad Kenan Bey, Hânedanın hudud dışına çıkarılması sırasında, refikasından ayrılmayı kabul etmiyerek vazifesinden ayrılmış, Suriye Maadin Umum Müdürlüğünü kabul etmiştir. Kenan Beyden inhilâl eden derse, meşhur Riyaziyecimiz Salih Zeki Bey'in oğlu Ahmet Mâlik Bey tayin olunmuştur.

İLK KİMYA KİTAPLARI

Müderris (Prof.) F. Arndt tarafından telif edilip Kimya muallimi Fazlı Fâik Bey tarafından tercüme edilmiş bulunan "Kimya-yı Gayr-ı Uzvîden ilk Tatbikat" adlı eser, Matbaa-i Âmirede 1333 (1917) yılında basılmıştır. Prof. F. Arndt, ikinci defa gelişinde de Anorganik ve Organik Kimya kitapları telif etmiştir.

Müderris Cevat Mazhar Beyin "Kimya-yı Sınaî Dersleri Notları", talebesi Rifat Hakkı ve Mehmed Ali (Kâğıtçı) tarafından 1921 de; "Kimya-yı Hayâtî" adlı eseri, Dârülfünûn Matbaasında 1336 (1920) yılında ve Muavini Kimyager Mehmed Ali (Kâğıtçı) tarafından yazılan "Kimya-yı Sınaî Laboratuvar Kitabı" adlı eser, Dârülfünûn Matbaasında 1341 (1925) yılında; Müderris Ligor Beyin "Kimya-yı Gayr-ı Uzvî Dersleri" adlı kitabı, Ma'rifet Matbaasında 1340 (1924) yılında ; Müderris Ömer Şevket Beyin "Kimya-yı Uzvî Tatbikatı - Terkip Usûlleri" adlı eseri, Matbaa-i Âmire'de 1335 (1919) yılında; Müderris Nazmi Âsaf Beyin "Tahlilât-ı Sınâiye Dersleri" adlı Notları, talebesinden Rifat Hakkı ve Mehmed Ali (Kâğıtçı) tarafından, 1337 (1921) yılında tabı' ve neşrolunmuştur.

Medeniyât ve Arziyât Hocası Kenan Bey, infisâlinden önce, mükemmel bir Madeniyat ve Mebhas-i Billûrât (Minéralogie et Cristallographie) kitabı bastırmış ve biz talebesine hediye etmişti. Yerine geçen Ahmet Mâlik Beyin "Madeniyât ve Arziyât" adlı kitabı, Millî Matbaa'da 1926 yılında basılmıştır.

İcra Vekileri Heyetinin 23 Teşrinisâni 1341 (1925) tarihli ve 2809 sayılı kararı ile, Kimya Enstitüsü müfredat programına Fizikî Kimya (Physicochimie) dersi de ilâve edilmiştir. 1926 Şubatında Fransa'dan celbedilen Profesörlerle, Kimya Enstitüsünün ilmî kadrosu takviye edilmiştir.

KİMYA ENSTİTÜSÜNÜN KURULUŞU

Memleketimizde, Avrupa'dakiler gibi, Diplomalı Kimyager yetiştirmek maksadı ile tesisine karar verilmiş olan KİMYA ENSTİTÜSÜ, Yerebatan'da yeni inşâ edilmiş bulunan, Tatbikat Mektebi binasında 1917 yılında kurulmuştur.

Bu bina, modern Kimya tedris usullerinin gerektirdiği biçimde tanzim edilmiş, Almanya'daki emsaline benzer çalışma lâboratuvarları tesis ve modern cihazlarla teçhiz olunmuştur. Anorganik, ve Sınâî Kimya Çalışma lâboratuvarlarından başka Müderris (Profesör) lâboratuvarları; Tatbikatlı ders takririne elverişli, kademeli, projeksiyonlu ders salonu (Amphithéatre), tartı ve kurutma odaları, küçük dershaneler, boyacılık atelyesi, koleksiyonlar, kimyevî ecza ve âletler depoları, tamir atelyesi bulunan Kimya Enstitüsü, Almanya'dakiler gibi teçhiz ve tanzim edilmişti.

Gelecek sayıda

- **Diplomalı - Tasdiknameli Kimyagerlerin çatışması.**
- **Bir uyarma.**

Mezarı olmayan şair

Nef'î

Yazan : ZİYA NURİ

Takriben 1571 - 1572 yıllarında, Erzurum'un Hasankale Kazasında genç bir istidat dünyaya geldi. Nef'i'nin doğum yılını bir şiirinden çıkarıyoruz : 1602 de yazdığı bir şiirde, 30 yıldanberi hayatın çilesini çekmekte olduğunu kaydeder. Bu hesaba göre, 1571 veya 1572 de doğması gerekir. O zamanlar yaş hesabı Hicret senesine göre tutulduğu için, 30 yılda bir yıl, güneş ve ay seneleri arasında fark olmak icap eder.

Nef'i'nin soylu bir aileden geldiği biliniyor. Babasının adı Mehmet Bey, dedesi ise, Ali Paşa'dır. Asıl adı Ömer olup "Erzurumî" veya "Erzenerrumî" diye anılırdı.

Nef'i, şiire başlayınca, zamanın modasına uydu ve **Zarrî** (Zarara mensup kişi) mahlasını aldı. Sonradan büyük dostu ve hâmisi Âli Efendi, O'na **Nef'î** (faydaya mensup kişi) mahlasını verdi. Bu şekilde mahlas değiştiren ilk şair, Nef'î değildir. Nitekim, meşhur aşk ve ıstırap şairi "Fuzulî" nin ilk mahlası, **Lüzûmî** (Gerekliliğe mensup kişi) iken sonradan **Fuzulî** (gereksizliğe mensup kişi) mahlasını aldı. Fuzulî gibi, Nef'i'nin ad değiştirmesi de ters mânâda olmuştur.

Nef'inin babası Mehmet Bey de şairdi. Değerli bir şair değilse de, nazım yoluyla kasideler, tarihler yazıyordu. Mehmet Bey, eşini ve çocuklarını yüzüstü bırakarak Kırım'a gitmiş ve Tatar Han'ına nedim olmuştur. O devirde kullanılan "Nedîm" deyimi, "meclis ve kadeh arkadaşlığı" anlamına gelir.

Nef'inin mürahiklik ve gençlik yıllarını ıstırap ve yokluk içinde geçirdiği tahmin edilebilir.

Nef'i, muntazam ve köklü bir öğrenim yapmıştır. O zamanın Osmanlıcasını iyi konuşmak ve iyi yazmak için Farsça ve Arapçayı bilmek lâzımdı. Nef'i bu iki dili çok iyi biliyor, Türkçeye çok iyi uyguluyordu. Kasideleri, şiirleri, hicivleri bunun en iyi misâlidir. Özellikle destan ve kasidelerinde çok heybetlidir. Gök gürültüsü, yıldırım tarrakası gibi konuşur ve yazar. Rahmetli Tevfik Fikret, "Aveng-i Suhûr" (meşhurlar hevengi) adlı manzumelerinde, Nef'îden bahsederken :

Ömer Nef'î
("Taşlama" larının cezasını başı ile ödeyen şair.)

Sanki bir mağreke, bir mağreke-i cûşacûş,
Sıyt-ı velval-i viğa, velvele-i ceng - ciyûş.
Serbeser raad-ı heyahay ve lehezay-ı sufuf
Subesû berk-i çekâçak-i, şernâk-i süyûf. der.

Şair Fikret, Büyük Nef'î'yi anlatırken, O'nun kullandığı tantanalı kelime-

leri kullanmış, Nef'î'nin dildeki ihtişamını anlatmağa çalışmıştır. Bu, kılıç şakırtısını andıran mısraların bugünkü dilimizle ifadesi şöyle olur :

"Sanki coşkun bir kavga ve bu kavganın velvele dolu sesleri. Peşipeşine yıldırım misali patlayan nâralar, savaş saflarının kımıldanışı ve kıvılcımlar saçan kılıçların sesini duyarsınız."

Gerçekten Nef'î'nin şiirlerinde gürültülü, tantanalı bir velvele bulursunuz. O, kelimelerin en nâdidesini, en ahenklisini, en debdebelisini seçer ve eserlerini bir kuyumcu titizliği ile işler. Kelimeler, Nef'î'nin kaleminde, deniz uğultusu, gök gürültüsü, aslan kükremesi şeklini alır.

İLK HÂMİLERİ

Nef'î, Kuyucu Murat Paşa tarafından keşfedilmiş ve İstanbul'a getirilmiştir. İstanbul'a geldiği zaman, Osmanlı Tahtında Birinci Ahmet oturmaktaydı (1590 - 1617).

Bu hesaba göre şairin, 30 - 32 yaşları arasında İstanbul'a gelmiş olması muhtemeldir.

Başkentte, hamisi ve üstadı şöhretli tarihçi Âli Efendi tarafından san'at muhitine takdim edildi. Gerçi, Birinci Ahmet devrinde rahat, sakin, müreffeh bir hayat sürdü. Fakat, Genç Osmanın günlerini idrak edince, Yeniçeri zorbalarının isyanlarına da şahit oldu. Üç Padişahın saltanatını gördü, (Sultan Ahmet, Genç Osman, Dördüncü Murad) Bu padişahların üçü için de kasideler yazdı. Yazdığı kasidelerin karşılığında "Caize" ler aldı. Ufak tefek memuriyetlere atandı. Bu kasidelerin en güzeli, Dördüncü Mehmet'e yazdığı meşhur kasidedir.

Aferin, ey rüzigârın şehsüvar-ı safteri,
Ârşa as şimden gerû tîğ-ı süreyya gevheri.
Pâre-i elmâstır seng-i füsanı neyler ol?
Çarka çekme bir dahi şemşir-i vâlâ cevheri.

mısralarıyla başlayan ve :

Bir gazâ ettin ki, hoşnut eyledin Peygamberi.

beytiyle sona eren bu kasideyi yazdığı zaman, Edirne'de Muradiye Vakfı Mütevellisi idi. Kasidesini Padişaha takdim edince, bir lutuf olarak İstanbul'a getirildi ve gene ufak bir vazifeye verildi. Bu geliş, Nef'î için hiç de hayırlı olmadı. Şair, bundan sonra san'atın HİCİV yolunu tutacak, önüne rast geleni taşlıyacak ve sonunda bu uğurda kellesini verecektir.

KILIÇ GİBİ KESKİN BİR DİL

Nef'î devrinin bütün ileri gelenlerini hicvetmiştir. Sadrazamlar, Kubbe Vezirleri, Eyalet Valileri, kısacası kimse, şairin taşlamalarından kurtulamamıştır. Hatta bir aralık, Sultan Murad'ı dahi hicvettiği söylenilir. Ezcümle :

Tâc-ü destar ile tefahur eden,
Başını açamaz, keli görünür.

diye halk ağzıyla söylediği 6 - 5 lik koşmada, Sultan Murad'ı hedef aldığı iddia edilir. Gerçi hicivde geçen "TÂÇ" kelimesi, her halde, Bektaşî dervişlerinin giydiği Tâç için yazılmamıştır. Nef'î'nin kasdettiği tâç, padişahların giydiği tâç olsa gerektir. Kısacası, şairin hicivde Padişaha kadar uzandığı bir gerçektir. Hele vezirlere... Özellikle Bayram Paşayı taşlamak için yazdığı Siham-ı Kazâ (kaza okları), ağır hakaretleri ihtiva etmektedir. Nef'i, kendi dili için **Tîğğ-ı zeban** deyimini kullanır. Hakikaten dili kılıç gibi sivri ve keskindir.

★ ★ ★

Nef'inin taşlamaları, hiç bir zaman ince ve zarif olamamıştır. Çoğunlukla küfür ve hakaretten ibarettir. "Siham-ı Kazâ", bugünkü anlayışla bile müstehcendir. Bu taşlamanın sadrazama yapılması ise, ayrı bir cesaret işidir.

Ağızdan ağıza intikal eden rivayetlerde, Nef'î'nin kendisi hakkında şefaat mektubu yazan Darüssaade Ağasına :

"— Sultanım, mübarek teriniz damladı" dediği tevatür derecesine varmıştır. Kızlar Ağası ki, devlet idaresinde Sadrâzamdan hemen sonra gelmektedir. Ve, Nef'î'nin kurtulması için Bayram Paşaya şefaat mektubu yazarken, kaleminden mürekkep damlamıştır. Ünlü hicivci, bu fırsatı kaçırmamış, espriyi yapıştırıvermiştir. Ne çare ki, sonunda bu taşlamalarının cezasını canıyla ödemiştir.

TAŞLAMALARI

Hicivci şairin, Vezir-i âzam Gürcü Mehmet Paşaya yazdığı taşlamanın başından bazı satırları - örnek olarak - sunuyoruz. Bayram Paşaya yazdıkları bundan çok daha ağır olduğu düşünülecek olursa, Nef'î'nin ne kadar ağır bir dil kullandığı kolayca anlaşılır :

Gürcü hınziri, a samsun-u muazzam, a köpek !
Nerde sen, nerde nigehbân-ı âlem, a köpek?
Vayy ol devlete kim, ola mürebbisi O'nun,
Bir senin gibi deni, cehl-i mücessem, a köpek
Ne güne kaldı medet, Devlet-i Âl-i Osman
Hey yazık, hey ne musibet, bu ne matem a köpek
Ne ihanettir, o sadra, bu zamanda senden,
Olmaya sahibi bir asaf-ekrem, a köpek!
Payimal eylediniz saltanatın ırzını hep,
Yok yere oldu telef, ol kadar âdem a köpek.
Sen kadar düşmen-i devlet mi olur ey Hınzîr
Ne durur saltanatın sahibi, bilmem a köpek !

Ve bu taşlama, daha ağır, daha müstehcen mısralarla sürüp gider. Görüldüğü gibi, Nef'î, hicivlerinde hiç de zarif değildir. Meselâ, kendisinden çok sonra gelmiş olan bir Ziya Paşa, hatta bir Eşref, Nef'î'den daha edepli, daha ince ve daha nükteli hicivler yazmıştır.

SİHAM-I KAZÂ'NIN MACERASI

Nef'î'nin en keskin hicvi, Siham-ı Kazâ (kaza okları) adlı eserinde toplanmıştır. Bayram Paşayı taşlayan bu kitabın tam ve gerçek metni bugün mevcut değildir. Beş - altı kadar eski yazma daki bunların kopyaları çok noksandır. Hafızalarda kalan mısraların bir araya getirilmesiyle derlenmiştir. Orijinalinin macerası ise bir başka türlüdür :

İnanılır rivayetlere göre, Padişah Dördüncü Murad'ın teşvikiyle yazılan bu kitap, gene Sultan Murad tarafından yırtılmış ve şair'i hicve tövbe ettirilmiştir. Şöyle ki :

Sultan Murad, kendi Vezir-i Âzamını hicvetmesini emretmiş, ve Siham-ı Kaza adlı eser hazırlanmıştır. Padişah bu kitabı, Beşiktaş Sarayında okurken, hava birden kararmış, sarayın yanına yıldırım düşmüştür. Bu hali İlâhi bir ihtar sayan Padişah, hiciv kitabını yırtmış ve Nef'î'yi hicve tövbe ettirmiştir. Şair bir mısraında bu tövbe olayından bahsederken şöyle der :

Bugünden ahdim olsun, hicvetmeyim kimseyi ama,
Vereydin ger icazet, hicvederdim baht-ı nâsazı.

Günümüzün diliyle, "Hicve tövbeler olsun. Ama, eğer izin vereydiniz, kara bahtımı taşlamak isterdim." diyor.

ÖLÜMÜ VE MEZARI

Yakın tarihlere kadar (1900 yılları), Bab-ı Âli'nin Soğukçeşme Kapısı (Gülhaneye açılan kapı. Alay Köşkünün karşısı) yanındaki bir mezar için, Nef'î'nin mezarı denirdi. Oysa ki, zavallı Nef'î, bir mezardan mahrum bulunmaktadır.

27 Ocak 1635 tarihine tesadüf eden 8 Şaban 1044 Hicret yılında Şair, Bayram Paşaya teslim edilmiştir. Bayram Paşa, Nef'î'nin amansız bir düşmanıdır. Şairi alır, sarayın odunluğuna hapseder. Gece, Kapısı Çavuşlarından Boynu İğri Mehmet Ağa'ya teslim eder. Biçare san' atkâr, Sarayın odunluğunda boğdurulmuş, cesedi, Sarayburnundan denize atılmıştır. Ölümü, O'nu hicve teşvik eden Dördüncü Murad'ın emriyledir.

Şairi boğan Boynu İğri (yahut yaralı) Mehmet Ağa ise, sonradan vezaret rütbesine erişmiş ve kısa bir süre koca Osmanlı Devletinin Vezir-i Âzamlığını yapmıştır.

Bir şairi boğan, bu davranışından zerrece vicdan ıstırabı duymayan bir kişinin, sonradan koca bir imparatorluğun idaresini ele alması, sadece hazin değil, aynı zamanda korkunçtur. Bir cellât ve bir sadrâzam...

Ünlü şair, bugün, Türkiyede, herhangi bir sokak hırsızı, bir devlet haini gibi, mezar taşından mahrum bulunmaktadır.

Doğu - Batı Medeniyeti kavgaları içinde bir vezir

Alemdar Mustafa Paşanın Şehadeti

Yazan : Ziya HANHAN

— 2 —

İstanbul'daki uyanık ve aydın kişiler, siyasî durumdaki ağırlığı ve istikbalin hazırladığı tehlikeleri apaçık görüyor, buna bir çare arıyorlardı.

Alemdar Mustafa Paşa, Sultan Selim'e bağlı yenilik taraflısı, güçlü bir vezirdi. Tek kusuru **ümmî oluşuydu.** Vaziyet kendisine lâyıkıyla anlatılacak olursa, Devletin çöküp gitmesine mani olabilirdi.

Bu düşüncede olanlar, birer vazife veya bahane bularak İstanbul'dan ayrılıyor, Alemdar Mustafa Paşa'nın etrafında toplanıyordu. Sonradan Osmanlı Tarihine **Rusçuk Yârânı** adıyla geçecek olan bu zevatın içinde, zekâsı, özellikle cerbezesiyle meşhur olan Mehmet Refik Efendi de vardı. Refik Efendi, güzel konuşma ve ikna etme kudretine sahip bir aydındı. Ayrıca yapılan telkinin sonunda Alemdar Mustafa Paşa, Devlet idaresini ele almağa ikna edildi. Bir akşam, Paşa Konağında yapılan gizli toplantıda şu karara varıldı :

Refik Efendinin yanına zengin bir hazine verilerek İstanbula gönderilecek, para kuvvetiyle Sultan Mustafanın adamları kandırılacak ve Alemdarın Sadrâzamlığı temin edilecekti.

Toplantıya katılanlar, Alemdar ile birlikte beş kişiydi: Refik Efendi, Tahsin, Ramiz ve Behiç Efendiler...

Bir yabancı ressamın gözü ile Alemdar Mustafa Paşa ve gözdesi Kamertab'ın Bâb-ı Âlinin cephane mahzenindeki son dakikaları.

Verilen karar gereğince, Refik Efendi, yanına aldığı zengince bir hazine ile İstanbul'a doğru yola çıktı. Seyahatin görünürdeki sebebi, Refik Efendinin İstanbulda bulunan çoluk çocuğunu görmek arzusuydu. Asıl ve gizli sebep ise, Sarayda sözü geçen Arap Nezir ve Fettah Ağaları kandırmak, Alemdar Paşa'nın sadaretini temin etmekti.

Refik Efendi, hazırlanan plânı kısmen başarıyla uyguladı. Alemdar Paşa hakkında Padişahın hüsn-ü nazarını temin etti. Kendisi Reis-ül Küttap, yârân'dan Moralı Osman Efendi ise Sadaret Kethüdalığına (Başbakanlık Müsteşarlığına) tayin edildi. Hatta bir aralık Mustafa Paşa'nın Sadareti bile tahakkuk ediyordu.. Nezir ve Fettah Ağaların bu konuda yaptıkları teklife Sultan Mustafa şu cevabı vermişti :

"— Ocaklı bir mikdar yatışır gibi oldu. Alemdar'ın İstanbul'a gelişi yeni bir fitneye sebep olabilir. Şimdilik kalsın. Bu maslahatı ilerde görüşürüz!"

Öysa ki, Alemdar İstanbul'a, Sultan Mustafayı tahtından indirmek, yerine tekrar Sultan Selim'i çıkarmak için gelecekti. Bu sıralarda gerek Refik Efendi, gerekse Moralı Osman Efendi aşırı derecede Sultan Mustafa taraflısı görünüyordu. Hatta bir konuşma sırasında Zenci Nezir Ağa Osman Efendiye :

"— Madem Sultan Mustafa Efendimize bu kadar bağlısınız. O halde Selim'i öldürmek için bir tedbir düşünelim." demişti. Bu teklife karşı Osman Efendi şu karşılığı verdi :

"— Yeniçeri Ocağı, henüz genç Osman'ın katli lekesini üzerinden atamadı. Şimdi Sultan Selim hakkında böyle bir şey, yaparsak, kıyamete kadar lânetleniriz."

Sultan Mustafa ve Saray Ağaları, Alemdar'ın adamlarına bu mertebede inanmışlardı.

RUSÇUK'TA HAZIRLANAN PLÂN

1808 Haziranıydı. Ruslarla yapılan mütareke sona ermiş, Sadrâzam ve Serdar-ı Ekrem, Türk - Rus sınırına doğru yola çıkmıştı. Bu sırada Alemdar Mustafa Paşa, avlanma bahanesiyle yanında 5-6000 süvari ile Edirneye geldi. Sadrâzamla buluştu ve ahval hakkında görüştü. Alemdar Serdar'a :

"— Buraya kadar gelmişken, İstanbul'a inip didar-ı Padişahî'yi (Padişahın mübarek yüzünü) **göreyim, hâk-i payına** (ayağı toprağına) **yüz süreyim"** dedi.

Alemdarın bu arzusu tabiî karşılandı. Ve bir sabah Serdar-ı Ekrem ile Ali ve Behram Paşaları önüne katıp Edirneden İstanbula doğru yola çıktı.

Alemdar, daha önceden adamlarından Pınarhisar Kumandanı Hacı Ali Ağa'yı ılgarla yola çıkarmış, kendisine, başta Kabakçı Mustafa olmak üzere İstanbuldaki zorbaların idam edilmesi emrini vermişti.

Yârândan Refik ve Behiç Efendilerle Moralı Osman Efendi, bütün kandırma kabiliyetlerini kullanarak Alemdar Paşanın sadık bir Sultan Mustafa taraflısı olduğuna herkesi inandırmışlardı. Alemdar Paşa, İncirli - Davut Paşa'da ordugâhını kurmuş, geriden gelmekte olan kuvvetlerini bekliyordu.

Önden gönderdiği Pınarhisar Âyanı Ali Ağa, Kabakçı Mustafayı idam etmiş, kellesini Çorluya göndermişti. Öteki zorbaların hakkından gelmeğe de başladı. İstanbulda çıt çıkmıyor, Yeniçeriler birer köşede saklanıyordu.

Alemdar, İncirli - Davut Paşa Ordugâhında birkaç gün kaldıktan sonra bir sabah, 15.000 kişiyle İstanbul'a girdi. Doğruca Bab-ı Âli'ye giderek Arz Oda'sına girdi. İlk sözü :

"— Bre sefih herif, Mühr-ü Hümayun'u ver" oldu. Sadrazamın, korkusundan şaşırmış, dili tutulmuş, eli ayağı titremeğe başlamıştı. Alemdar bir daha gürledi :

"— Bre nabekâr! Ver o koynundaki mührü.."

Mührü aldıktan sonra Sadrazamı, şehir dışındaki ordugâhına yolladı. Fakat, şimdi ne yapacaktı?.. Tereddüt içinde beklerken Refik Efendi imdadına yetişti :

" —Devletlû Paşa, dedi. Şu ân, Şeyhülislâm, Anadolu ve Rumeli Kazaskerlerini emir buyurun, gelsinler!."

Davet edilen hocalar az sonra geldi.. Şeyhülislâm Arap Zade Arif Efendi, Sadrâzamın başına gelenleri duyunca çok korkmuş, dizlerinin bağı çözülmüştü. Bab-ı Âli'deki kalabalığı görünce daha da şaşırdı. Alemdar'ın heybetli duruşu, molla'yı perişan etmişti. Refik Efendi, akıl hocalığı yapıyor, Paşa'ya söylenecek sözleri fısıldıyordu. Alemdar :

"— Hep birlikte saraya gideceğiz, dedi. Din ve devlet işlerini görüşmek için Padişahın yanına varmamız gerekiyor."

Hep birlikte ayağa kalktılar. Ne var ki Şeyhülislâmın doğrulacak hali kalmamıştı. Korkudan dizleri titriyordu. Alemdar Mustafa Paşa çok hiddetliydi. Şeyhülislâmın kalkmadığını görünce bunun sebebini başka türlü yordu ve hışımla haykırdı :

"— Kalk bre herif. Arap oğlu musun, ne karın ağrısısın. Kalk Mabeyne gideceğiz!..".

Arap Zade Arif Efendi büsbütün telâşlandı. Tövbe istiğfar getirerek, yürümeğe başladı.

SARAYDAKİ KANLI OYUN

Alemdar'ın Bab-ı Âlideki davranışı her yanda duyulmuş, Saray'da büyük bir telâş ve karışıklık baş göstermişti.

Hey'et, Soğuk Çeşme Kapısından girerek, Orta Kapı'da durdu. Paşa, Kızlar Ağası Mercan Ağa'yı çağırttı. Ona :

"— Bütün millet, ordu, Anadolu ve Rumeli Ağaları Sultan Selim Efendimizin yeniden tahta çıkmasını istiyorlar. Biz de buraya bunun için geldik. Kan dökülmesine meydan vermeden Sultan Selim'i tahta çıkaralım." dedi.

Kızlar Ağası, aldığı haberi saraya götürünce, içerde kıyametler koptu. Sarayda kanlı bir oyun hazırlanıyordu. Nezir, Fettah, Ebe Selim, Tebdil Hasekisi Ali, Bostancı Deli Mustafa, son çareye baş vuruyorlardı. Bu çare, Üçüncü Selim'in ve Şehzade Mahmut'un öldürülmesiydi. Bunu başarırlarsa, Sultan Mustafa Osmanlı Tahtının tek varisi olarak kalacaktı. Sultan Mustafayı da kandırmışlardı :

" —Sizin taht üzerinde kalmanız ancak Sultan Selim ve Şehzade Mahmut'un ölümüne bağlıdır." demişlerdi.

Saray kapısının uzun süre kapalı kalması, Alemdar'ı daha doğrusu Rusçuk Yârânı'nı şüpheye düşürdü. Kılıç ve baltalarla dış kapıyı kırmağa başladılar. Bu esnada Sultan Selim, kapatıldığı odada şehit ediliyordu. Talihsiz hükümdar, kendisini elindeki "Ney" ile müdafaaya çalışmış, fakat sonunda ecel şerbetini içmişti. Katiller bu sefer Şehzade Mahmud'un dairesine geçtiler. Vaziyeti öğrenen Şehzade Lalası Anber Ağa ile Hafız İsa, kılıç çekip efendilerini korumağa başladılar. Cevri Kalfa adında bir kadın, önceden hazırladığı bir tas dolusu külü, katillerin yüzüne attı. Sultan Mahmut, kolundan aldığı hafif bir yarayla canını kurtardı.

Bu esnada Alemdar ve adamları, saraya girmiş, duruma hâkim olmuşlardı. Paşa, doğruca Sultan Selim'in dairesine koştu. Gözü kadar sevdiği eski Padişahın ölüsü, yerdeki bir şiltenin üstüne uzatılmıştı. Vücudu yara bere içindeydi. Ayrıca sağ şakağının derisi, sakalıyla beraber, çenesine kadar sarkmıştı. Alemdar bu manzarayı görünce, zincirinden boşanmış aslanlara döndü :

"— Vay benim Efendim, çıkasıca gözlerim seni bu halde mi görecekti" diye hem ağlıyor, hem de :

"— Bütün Saray halkını kılıçtan geçirmezsem yüreğim soğumaz!." diye bağırıyordu. Bu aralık, gözü Sultan Mustafaya ilişti. Haris Padişah, telâşlı, endişeli dolaşıyordu. Alemdar :

"— Kim bu herif, dedi. **Sultan Mustafa mı?.. Söyleyin ona, köşesine çekilsin. Yoksa elimden bir kaza çıkar."**

Sultan Mustafa'nın annesi Sineperver Valide Sultan durmadan sövüp sayıyordu Alemdara :

"— Bre dağlı eşkiyası, türedi herif. Senin Harem-i Hümayûna girmek ne haddindir. Tiz çık; defol buradan."

Dikkata değer bir olaydır ki, Alemdar Mustafa Paşa, Sultan Mustafanın annesine karşı hiç ses çıkarmamıştır.

Aynı gün Saray koridorunda, dört kişilik bir grup Alemdar'a doğru ilerliyordu. Önde İmam Ahmet Efendi, arkasında Tayyar ve Mehmet Beylerin kolunda Genç Padişah Sultan Mahmut gelmekteydi. Saray teşrifatından haberi olmayan Alemdar sordu :

"— Kim bu gelen be?.."

İmam Ahmet Efendi karşılık verdi :

"— Sultan Mahmut Efendimiz. Saltanat nöbeti kendilerine geldi. Ben bi'at eyledim, gerisi sizin himmetinize kalmıştır. Siz de bi'at eylerseniz tamam olur.".

Bu sözleri duyunca, Alemdar içini döktü :

"— Ah Efendimiz! Ben, buraya amcanızı tahta çıkarmak için gelmiştim. Kapanası gözlerim O'nu bu halde gördü. Bâri sizi tahta çıkararak teselli bulayım. Bu işleri yapan hep Enderun halkıdır. Onları kılıçtan geçirmeden içim soğumayacak.".

Sultan Mahmut, yaşının gençliğine rağmen sakin ve soğukkanlı idi :

"— Paşa, dedi Şimdi bunların sırası değil. Ben suçluları bulup sana gönderirim. O zaman cezaları ne ise verirsin. Şimdi askerini dağıt, silâhlarını çıkar. Hırka-i Saadet Odası'na gidip Tanrıya dua edelim.".

Alemdar, aldığı bu emir üzerine askerlerini dışarı çıkardı. Kendisi de bütün silâhlarını çıkardı; belinde yalnız kılıcı kalmıştı. Sultan Mahmud'a :

"— Bu kılıç, amcanız Selim Han'ın yadigârıdır. İzin verirseniz bunu çıkarmıyayım" dedi.

Önce Hırka-i Saadet Odasına gittiler, yapılması gereken duayı yaptıktan sonra dışarı çıktılar ve "Bi'at Resmi" icra edildi. Artık İkinci Mahmut Padişah, A-

lemdar Mustafa Paşa ise, genç Padişahın ilk Sadrazamıdır.

İHTİLÂLLERİN KADERİ

Her ihtilâlde, her yeni bir iktidarda, yeni simalar belirir. Yeni şöhretlerin etrafında, bir dalkavuklar, bir çıkarcılar kalabalığı türer. İhtilâl yapanlar, ya da iktidara geçenler, bu dalkavuklara, bu çıkarcılara bir süre mukavemet eder; karşı durur. Sonradan yavaş yavaş direnişi zayıflar, iç kuvveti yıkılır. Kendilerini dalkavukların, çıkarcıların pençesine teslim eder. Bu direniş, kişinin iç gücüyle oranlıdır. Kimi çok çabuk, kimi biraz geç kabul eder yenilgiyi. Çok nadir kişiler de hiç teslim olmazlar. Fakat bu son tip insanlar, milyonda hatta milyarda bir çıkar. Tarih boyunca nice şöhretler, nice iyi niyetler, bu çıkarcı dalkavukların elinde eriyip gitmiştir. İkbal sahibi mevkiinden düşünceye, bazen kelleyi verinceye kadar dalkavukları yanındadır. Torbalarını, heybelerini, keselerini ve kasalarını doldurmağa bakarlar. Sonra bir düşüş olunca, ilk defa uzaklaşanlar da bunlar olur. Batan Gemiyi ilk defa farelerin terketmesi gibi...

★ ★ ★

Alemdar Mustafa Paşanın ve Rusçuk Yârânı'nın ilk günleri başarılı geçti. Hepsi de iyi niyetli, tertemiz insanlardı. Ne var ki, etrafları çarçabuk sarıldı. Dalkavuklar, çıkarcılar sıkı bir muhasara çemberi çevirdiler. Bir misal verelim :

Alemdar'ın pek sevdiği, uğruna "Divan" görevini bile savsakladığı gözde cariyesi Kamertab, O'na Anadolu Kazaskeri Hafit Efendi tarafından hediye edilmişti. Mensup olduğu **İlmiye** sınıfının en yüksek derecesine kadar yükselmiş olan bu adam, başında taşıdığı Kallavî sarıktan utanmadan, Alemdar Paşanın zevk ve şehvetine vasıtalık ediyordu. Sebebi çok basitti: Şeyhülislâm olmak.. Sonradan Vezaret rütbesiyle Derya Kaptanı olan eski Ramiz Efendi, yeni Ramiz Paşa ise, sabahtan akşama kadar esir pazarlarında dolaşıyor, güzel cariyeler için avuç dolusu altın harcıyordu. Öteki Yârân'ı da, bunlarla kıyaslaya biliriz.

Bakınız, Ahmet Rasim Osmanlı Tarihinde Paşa'nın maiyet askerlerini nasıl anlatıyor :

"Rumeli askerleri, altın gümüş tozluklar, "Çapraz" dedikleri göğüs örtüleri, saf gümüşten dövme tüfekler, tabancalar, kılıçlar, altın en'am keseleri, barut kapakları, fişekliklerle üzerlerinde yirmişer otuzar okka (40-50 kiloya yakın bir ağırlık) gümüş taşırlar, ağırlıktan yürüyemez hale gelirlerdi."

Tabiatıyla bu hal, halk arasında dedikodulara sebep oluyor, olumsuz mırıltılar alıp yürüyordu. Halk, eski beğenmedikleri Yeniçerileri âdeta arar olmuştu.

ACI SON

Nihayet, son bir damla bardağı taşırdı :

1223 Yılı Ramazan Ayı'nın 26 ıncı günü (14 Kasım 1808) akşamı, iftar etmek üzere, Şeyhülislâmın Konağına gidildi. Bu konak, aşağı yukarı, Piyer Loti dostumuzun bugünkü kitabeli evi yanındaydı. O gece Kadir Gecesiydi. Teravihten sonra At Meydanı'nda (şimdiki Sultan Ahmet Meydanı) **Leyle-i Kadir** şenlikleri yapılacaktı. Bu şenliklerde Sadrazam'ın ve Şeyhülislâm'ın bulunması bir gelenekti.

Bütün İstanbul, Kadir Gecesi şenliklerine hazırlanmıştı. Sokaklar hıncahınç insanla doluydu. Teravihten sonra alay yerine gidilmek için yola çıkıldı. Alemdar'ın adamları, hem tıkanan yolu açmak, hem de efendilerini her hangi bir sü-i kasttan korumak için kalabalığı sopalarla dağıtmaya kalkıştılar. Halk Alemdarı zaten sevmez olmuştu. Bir mırıltılar başladı :

"— Zerre kadar cürmümüz günahımız yokken, neden bize sopa vurulur. Bu ne zulümdür?.."

Yeniçeriler, birer köşeye sinmiş, fırsat gözlüyordu. Halkın bu şikâyetlerini körüklemeye başladılar. Sonunda isyan patlak verdi. Zorbalar, Bab-ı Âli'ye giderek : **"— Yangın var!"** diye bağrışmağa başladılar. Akıllarınca, Alemdar dışarı çıkacak ve öldürülecekti. Fakat çıkmadı. Davul çaldırarak etraftan yardım istedi. Rumeli askerlerinin ve eliyle kurduğu Sekban-ı Cedit birliklerinin yardıma geleceğini sanıyordu. Ama ne gelen oldu, ne giden. Kapısı halkı Paşa'ya, **"atlarımıza binerek yeniçerilerin**

üzerine saldıralım." Dedilerse de buna yanaşmadı. Karşılıklı ateş başladı. Vuruşma uzuyordu.

Alemdar, vuruşmanın sonunu biliyordu. Bu son, kendi ölümü olacaktı. Muhasaracılardan bir kaç ağa istedi. Onlar gelince, yanındaki cariyelerle köleleri teslim etti :

"— Bunları ocağınızın ırzına emanet ediyorum." dedi.

Sonra yeniden vuruşmağa başladı. Umutsuz bir savaştı bu.. Alemdar, 42 inci ortaya mensuptu. Bir haber daha saldı :

"— Teslim olmak istiyorum, dedi. Fakat bana hakaret edeceklerinden korkuyorum. Bizim Orta'dan subaylar gelsin, onlara teslim olacağım."

Bu habere sevinen yeniçeriler, derhal 42 inci ortanın subaylarını içeri yolladılar. Alemdar, eski arkadaşlarına söydü saydı. Bir kaçını da vurduktan sonra gene müsademeye devam etti. Bu sırada Yeniçeriler, binanın damına çıkmış, çatıyı deliyorlardı. Artık hiçbir kurtuluş umudu kalmayan Alemdar, Cephane mahzenine indi. Yanında, kendisinden ayrılmak istemeyen gözdesi Kamertab ile İç Ağası vardı.

Mahzene inince, tövbe istiğfar etti, sonra barut fıçılarını ateşliyerek, damdaki yeniçerilerle birlikte havaya uçtu. İyi niyetle ve hulûsla başlayan bir hareket, yarıda kalmış, Osmanlı İmparatorluğu, kim bilir kaç yıl sürecek karanlık bir devreye girmişti.

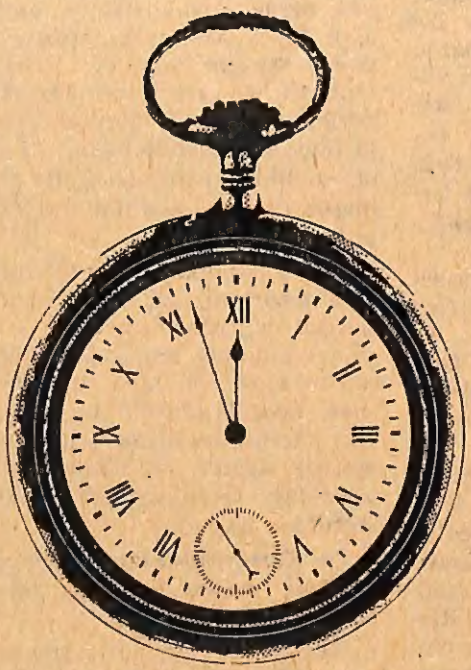

Reklâm, işlerinizi saat gibi yürütür

REKLÂM VE TANITMA FAALİYETLERİNİZİ
yurt içinde ve dışında
EN ETKİLİ VE EN İSRAFSIZ ŞEKİLDE YÜRÜTMEK İÇİN
Kurumumuz hizmetlerinden faydalanınız

BASIN İLÂN KURUMU

Cağaloğlu, Türkocağı Cad. no. 1, kat: 3
Telefon: 27 66 00 - 27 66 01, İstanbul

ORTA ANADOLU LİNYİTLERİ İŞLETMESİ BEYPAZARI

TKİ Orta Anadolu Linyitleri İşletmesinin, Nallıhan İlçesi hudutları dahilindeki Çayırhan Linyitleri dumanı, çok az, temiz ve depolama sırasında parçalanmayan ideal bir yakıttır.

Bu kömürün işyerinden veya Kömür Satış ve Tevzi Müessesesi (KST) Ankara deposundan eve teslim fiatları, şimdiye kadar satılmış olan linyit kömürlerinin en ucuzudur ve her zaman için temini mümkündür.

Sayın Ankara ve civarı halkına bu yakıtı kullanmalarını tavsiye ederiz.

SİPARİŞ ADRESİ :

KST MÜESSESESİ
İnkılâp Sokak No 17
YENİŞEHİR/ANKARA

TEL. : 11 10 01
12 39 09

Tarih - 416 (Basın : 60253) (Basın : 60217 - A - 21634)

TÜRKİYE VAKIFLAR BANKASI

Bugünün Yarını da var.

REFAH ve SAADETİNİZİN KAPISI.

Tarih — 417

(Basın: A. 20155 — 10581)

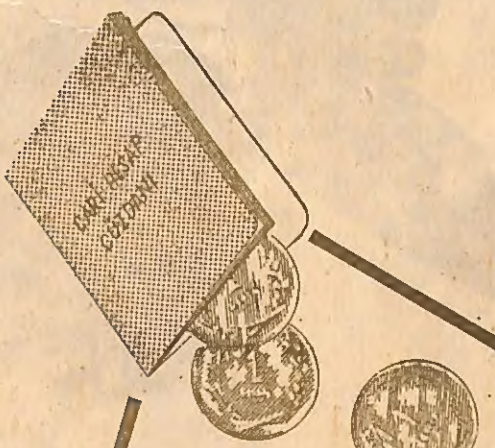

PARANIZIN EMNİYETİ
APARTMAN DAİRELERİ
VE
PARA İKRAMİYELERİ

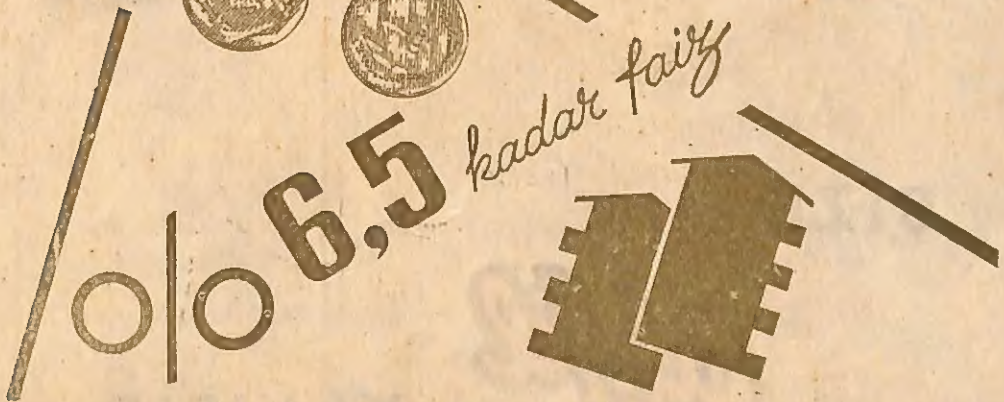

TÜRKİYE EMLÂK KREDİ BANKASI

Tarih — 418

(Basın: A. 20475 — 12015)

HER MEVSİMDE

SİZE

akfil

YAKIŞIR